

Program „Unapređenje dostupnosti pravde u Srbiji“

Analiza napretka primene vaspitnih naloga i alternativnih krivičnih sankcija u sistemu maloletničkog pravosuđa u Srbiji

Program „Unapređenje dostupnosti pravde u Srbiji“

**Analiza napretka primene vaspitnih naloga
i alternativnih krivičnih sankcija u sistemu
maloletničkog pravosuđa u Srbiji**

Analiza napretka primene vaspitnih naloga i alternativnih krivičnih sankcija u sistemu maloletničkog pravosuđa u Srbiji

Izdavač

International Management Group – IMG
Vladimira Popovića 6
11070 Beograd
+381 11 711 87 82
office@img-int.org

Autori

mr Nadežda Satarić, Amity
dr Dragan Obradović, stručni saradnik Amity-a

Dizajn

Rastko Toholj

Štampa

Igam, Beograd

Tiraž 300

ISBN 978-86-83927-72-2

Beograd, 2014. godine

Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Sadržaj

Skraćenice	4
Uvod	5
Zahvalnica	6
Desk analiza primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza.	7
Podaci o primeni vaspitnih naloga za 2008-2013. godinu	7
Podaci o primeni posebnih obaveza za 2008-2013.	12
Izveštaji sa sastanaka sa predstavnicima pravosudnih organa.	16
Ljudski resursi/Obučenosť	16
Profil maloletnika	18
Proces	19
Efekti primene vaspitnih naloga/posebnih obaveza	25
Saradnja.	26
Preporuke	27
Zaključci.	28
Izveštaj sa sastanaka u centrima za socijalni rad	36
Ljudski resursi/Obučenosť	36
Proces	40
Mehanizmi saradnje	41
Efekti primene vaspitnih naloga/posebnih obaveza	46
Preporuke	48
Izveštaj sa sastanaka u organizacijama civilnog društva i ustanovama koje učestvuju u pilotiranju vaspitnih naloga	51
Iz razgovora sa maloletnicima	54
Opšti zaključci	56
Aneks 1	
Spisak učesnika na svim sastancima.	59

Skraćenice

AJT	Apelaciono javno tužilaštvo
AKS	Advokatska komora Srbije
AS	Apelacioni sud
CSR	Centar za socijalni rad
DVT	Državno veće tužilaca
GCSR	Gradski centar za socijalni rad
IMG	International Management Group
Ivm	Upisnik izvršenja vaspitnih mera
Ivn	Upisnik izvršenja vaspitnih naloga
JKP	Javno komunalno preduzeće
JU	Javna ustanova
KD	Krivično delo
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
OCD	Organizacija civilnog društva
PC/PA	Pravosudni centar/Pravosudna akademija
PO	Posebne obaveze
PU	Policijska uprava
RJT	Republičko javno tužilaštvo
RZS	Republički zavod za statistiku
RZSZ	Republički zavod za socijalnu zaštitu
VJT	Više javno tužilaštvo
VM	Vaspitne mere
VN	Vaspitni nalog
VS	Viši sud
VSS	Visoki savet sudstva
ZJRM	Zakon o javnom redu i miru
ZKP	Zakonik o krivičnom postupku
ZM	Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica

Uvod

Završna studija „Analiza napretka primene vaspitnih naloga i alternativnih krivičnih sankcija u sistemu maloletničkog pravosuđa u Srbiji” rađena je u okviru programa IMG „Unapređenje dostupnosti pravde u Srbiji” i to komponente koja se odnosi na reformu sistema maloletničkog pravosuđa. Cilj ove studije je procena do koje mere je unapređena primena vaspitnih naloga i alternativnih krivičnih sankcija tokom implementacije Programa i nakon sprovođenja procesa pilotiranja vaspitnih naloga.

Projektni zadaci su bili:

- Sprovesti Desk analizu o realizaciji vaspitnih naloga i alternativnih krivičnih sankcija u Republici Srbiji za period 2011-2013. godina i uporediti je sa rezultatima dobijenim u početnoj Desk analizi rađenoj 2011. godine.
- Organizovati i realizovati sastanke u 10 gradova u Srbiji sa predstavnicima državnih institucija iz sektora pravosuđa (zajednički sastanci sa predstavnicima VJT i VS odgovornih za izricanje vaspitnih naloga i njihovo sprovođenje u praksi) i socijalne zaštite (sastanci sa stručnjacima iz CSR koji rade sa maloletnicima kojima su izrečene diverzione mere). Podaci će biti prikupljeni tokom intervjua koji će se obaviti na osnovu revidiranih instrumenata za prikupljanje podataka, razvijenih 2011. godine (upitnici i struktuirani intervjui koji su unapred dostavljeni VJT, VS i CSR).
- Organizovati i realizovati sastanke sa predstavnicima OCD i drugim pružaocima usluga koji su učestvovali u procesu pilotiranja i sprovesti intervjue sa mladima u cilju prikupljanja informacija o implementaciji mera/sankcija i njihova iskustva.
- Analizirati prikupljene podatke i na osnovu njih napisati završnu Studiju na engleskom i srpskom jeziku

U realizaciji projektnih zadataka korišćena je sledeća metodologija: desk analiza o realizaciji vaspitnih naloga i posebnih obaveza u Srbiji za period 2011-2013. godina; obavljeni intervjui sa stručnjacima, posebno iz sistema pravosuđa i socijalne zaštite, OCD i javnih ustanova u kojima se sprovode vaspitni nalozi i posebne obaveze. Osnova za intervjue su bila revidirana pitanja iz upitnika pripremljenih za početnu analizu 2011. godine.

Intervjui su obavljeni u 10 gradova/opština tokom 23 sastanka i u 3 grada telefonske konsultacije. Realizovano je 10 sastanaka sa stručnjacima iz 10 CSR, 7 sa stručnjacima iz pravosuđa u 7 gradova, a u još tri grada su obavljene telefonske konsultacije sa 6 sagovornika. U tri grada, Beogradu, Novom Sadu i Kragujevcu, realizovano je 6 sastanaka sa predstavnicima 2 OCD, 3 javne ustanove i jednom organizacijom Crvenog krsta, u kojima se realizuju diverzione mere – pilotiraju vaspitni nalozi. Ukupno je na sastancima i telefonskim konsultacijama učestvovalo 90 sagovornika od kojih su 42 iz CSR, 35 iz pravosuđa i 13 iz OCD i javnih ustanova.

Zahvalnica

Zahvaljujemo se svim profesionalcima koji su odvojili deo svog radnog vremena da bi razgovarali sa nama, podelili svoja iskustva, dileme i nedoumice u vezi sa primenom vaspitnih naloga i izricanja i relizacije posebnih obaveza. Pružili su nam svu neophodnu podršku i informacije kojima su raspolagali kako bismo mi mogli napraviti što bolju procenu i analizu primene i efekata vaspitnih naloga i posebnih obaveza. Davali su i veoma konkretne sugestije o tome šta je potrebno promeniti u zakonskoj regulativi kako bi se još više unapredila primena ovih mera, kao i predloge kako unaprediti međusektorsku saradnju i organizaciju rada unutar sistema socijalne zaštite.

Posebno smo zahvalni gospodinu Nenadu Vujiću, direktoru PA, na podršci u organizaciji sastanaka sa pravosudnim organima i kompletnom sprovođenju radnih zadataka.

Zahvalnost dugujemo gospođi Nadi Šarac iz RZSZ na korisnim sugestijama datim na osnovu njihovih iskustava na realizaciji projekta pilotiranja vaspitnim nalogima u 4 grada.

Dragocena nam je bila i pomoć gospođe Vesne Zajc iz RZS od koje smo dobili prethodne podatke o izrečenim vaspitnim nalogima odnosno posebnim obavezama tokom 2013. godine, pre nego što će oni biti zvanično predstavljeni krajem decembra 2014. godine u odgovarajućoj publikaciji RZS. Hvala joj na tome.

Desk analiza primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza

U desk analizi o realizovanim vaspitnim nalogima/posebnim obavezama korišćeni su sledeći izvori podataka:

- Analiza praksi primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza u Srbiji, mr Nadežda Satarić, Amity i mr Dragan Obradović, stručni saradnik Amity-a, Beograd, maj 2011, International Management Group;
- Godišnji sintetizovani izveštaji CSR od strane RZSZ za 2010., 2011., 2012.;
- Publikacija „Deca u sistemu socijalne zaštite u 2013. godini“, RZSZ, objavljeno 2014.;
- Izveštaji 10 CSR za 2013. godinu iz 10 gradova koji će biti pokriveni analizom/studijom;
- Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude 2010. (Bilten broj 547), RZS;
- Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude 2011. (Bilten broj 559), RZS;
- Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude 2012., (Bilten broj 577) RZS;
- Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude za 2013., prethodni podaci RZS.

Svrha ove analize je da uporedimo podatke o primeni vaspitnih naloga i posebnih obaveza od strane pravosuđa i CSR za period 2011-2013. godine, sa podacima desk analize rađene 2011. godine, na osnovu podataka iz 2008. i 2009. godine, kako bi utvrdili da li je, u međuvremenu, došlo do povećanja primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza prema maloletnicima u sistemu maloletničkog pravosuđa.

Takođe nam je cilj da ustanovimo da li je došlo do unapređenja u prikupljanju podataka pravosuđa i CSR, odnosno, do smanjenja odstupanja u podacima kojima raspolažu ova dva sektora. Istovremeno, time se utvrđuje da li je statistika usklađena sa ZM, što nije bio slučaj tokom izrade inicijalne desk analize 2011. godine.

Podaci o primeni vaspitnih naloga za 2008-2013. godinu

-
- *Od 2011. godine došlo je do izmena i značajnog poboljšanja u načinu evidentiranja podataka o primeni vaspitnih naloga u oba sektora, ali su evidencije i dalje međusobno neusaglašene, što se posebno odnosi na javno tužilaštvo*
 - *Od 2011. godine, prema podacima oba sektora evidentno je povećan broj maloletnika prema kojima je izrečen vaspitni nalog*
-

Tabela 1. Broj maloletnika sa izrečenim vaspitnim nalogom 2008-2010. i broj izrečenih vaspitnih naloga za 2011-2013., prema evidenciji CSR¹

Vaspitni nalog	2008	2009	2010	2011²	2012	2013³
Poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela	56	121	173	102	172	/
Redovno pohađanje škole ili redovno odlazanje na posao	25	23	36	67	184	/
Uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja	23	41	73	67	229	/
Podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga	3	4	2	18	11	/
Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu	6	13	3	29	38	/
Ukupan broj dece za 2008-2010. i broj VN za 2011-2013.	113	202	287	283	634	480⁴

Iz statistike CSR nije moguće poređenje podataka o primeni vaspitnih naloga za period 2008-2010. godine sa periodom 2011-2013., jer su centri u 2008., 2009. i 2010. godini evidentirali broj dece sa izrečenim vaspitnim nalogom, a za 2011., 2012. i 2013. broj izrečenih vaspitnih naloga.

Evidentno je da je prema evidenciji CSR u 2012. i 2013. godini izrečen znatno veći broj vaspitnih naloga u odnosu na 2011. godinu.

Statistika sektora socijalne zaštite za period 2011-2013. nije direktno uporediva sa statistikom pravosuđa, koja evidentira broj maloletnika prema kojima su primenjeni vaspitni nalozi, kao i broj vaspitnih naloga u odnosu na statistiku sektora socijalne zaštite, gde je evidentiran samo broj primenjenih vaspitnih naloga, ali ne i broj maloletnika. Ipak, posredno je moguće porediti i tu statistiku, ali samo u pogledu broja primenjenih vaspitnih naloga.

Statistika pravosuđa sugeriše da, iako se vaspitni nalozi primenjuju prema malom broju maloletnika, obuhvat maloletnika, prema kojima se isti primenjuju, se povećava iz godine u godinu od 2008., zaključno sa 2013. godinom, sa izuzetkom 2012. godine.

Posmatrajući oba izvora podataka (sektor pravosuđa i socijalne zaštite), može se zaključiti za period 2008-2010. (koji je direktno uporediv), da je evidentno da nije došlo do smanjenja odstupanja u podacima o primenjenim vaspitnim nalogima u sektorima socijalne zaštite i pravosuđa. I dalje CSR izveštavaju da se vaspitni nalozi primenjuju kod skoro duplo većeg broja maloletnika nego što to izveštavaju pravosudni organi.

¹ Prema Sintetizovanom izveštaju o radu CSR u Srbiji (2010, 2011, 2012.)

² U Sintetizovanom izveštaju o radu CSR za 2011., kao i u izveštaju za 2012. godinu, evidentiran je broj izrečenih vaspitnih naloga, umesto broja dece sa izrečenim vaspitnim nalogima.

³ Za 2013. godinu, do 15. oktobra 2014. godine nije objavljen Sintetizovan izveštaj o radu CSR u Srbiji.

⁴ Podatak je iz publikacije „Deca u sistemu socijalne zaštite u 2013. godini“, RZSZ, objavljeno 2014., u Grafikonu broj 30 na strani 39, evidentiran je broj vaspitnih naloga.

U periodu 2012-2013. iako statistika nije direktno uporediva, centri su izvestili da je 2012. godine izrečeno skoro pet puta više vaspitnih naloga, a 2013., više nego duplo, nego što stoji u izveštajima pravosuđa.

Tabela 2. Broj maloletnika u Srbiji sa primenjenim vaspitnim nalogom, prema evidenciji RZS

Vaspitni nalog	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela	/	/	/	/	108	163
Redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao	/	/	/	/	13	20
Uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja	/	/	/	/	13	17
Podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga	/	/	/	/	1	4
Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu	/	/	/	/	0	3
Ukupan broj dece	69	110	151	187	126⁵	205⁶

I u statistici CSR, kao i u statistici iz pravosuđa, došlo je do promena u vođenju evidencije. CSR su menjali formate za izveštavanje u 2011., u 2012., kao i u 2013. godini. Izmene su obuhvatile sledeće:

U statistici za 2011. godinu:

- kod evidencije vaspitnih naloga evidentiran je samo broj primenjenih vaspitnih naloga, a izostavljen je broj maloletnika prema kojima su primenjeni;
- iz evidencije broja maloletnika sa izrečenom merom posebne obaveze isključena je mera „da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama”;
- iz evidencije je isključeno prikupljanje podataka o broju maloletnika sa izrečenom merom ukora.

U statistici za 2012. godinu evidentiran je broj izrečenih vaspitnih naloga i broj izrečenih posebnih obaveza, ali ne i broj maloletnika.

Najveće promene u vođenju evidencije su načinjene 2013. godine⁷ kada se uvode:

- Broj datih mišljenja o izboru i primeni vaspitnog naloga po zahtevu suda i javnog tužilaštva;
- Broj sprovedenih medijacija između maloletnog učinioca i žrtve krivičnog dela;
- Broj podnetih izveštaja o ispunjenju vaspitnog naloga javnom tužiocu, odnosno sudiji za maloletnike;

⁵ Kod 126 dece izrečeno je 135 vaspitnih naloga.

⁶ Kod 205 dece izrečeno je 207 vaspitnih naloga.

⁷ Promene uočene na osnovu analize izveštaja 10 CSR koji su određeni za posete i razgovore.

- Broj učešća organa starateljstva u pripremnom postupku prema maloletnicima;
- Broj dostavljenih mišljenja sudu pred kojim se vodi krivični postupak prema maloletniku;
- Broj prisustvovanja ročištima u krivičnom postupku prema maloletniku;
- Broj obaveštenja sudu odnosno policiji o nemogućnosti izvršenja zavodske vaspitne mere;
- Broj izveštaja sudu i javnom tužiocu za maloletnike o sprovođenju vaspitnih mera;
- Broj izrečenih mera bezbednosti u 2013. godini;
- Broj prijava (obaveštenja) na probleme u ponašanju maloletnika podnetih CSR u 2013;
- Broj planova usluga za maloletnike sa problemima u ponašanju sačinjenih u 2013;
- Broj postupaka pred sudom za maloletnike, pokrenutih u 2013;
- Broj prekršajnih postupaka protiv maloletnika, pokrenutih u 2013;
- Broj odbačenih krivičnih prijava protiv maloletnika u 2013;
- Broj novoevidentiranih maloletnika sa problemima u ponašanju u 2013.

Takođe, novina je i da novi obrasci uvode polnu strukturu, tako da se sada, po prvi put, mogu dobiti podaci o broju maloletnika muškog i ženskog pola.

Statistika pravosuđa je takođe, značajno unapređena od 2012. godine. Tako, za razliku od 2008. godine kada se mogao pronaći samo podatak o broju maloletnika prema kojima je primenjen vaspitni nalog, za 2009. godinu u napomeni Saopštenja RZS broj 213 iz 2010. godine, stoji da su „u 2009. godini, prema maloletnim učinocima krivičnih dela primenjeni vaspitni nalozi: javni tužilac za maloletnike je u 72 slučaja primenio vaspitnih nalog, a u 38 slučajeva sudija za maloletnike (član 7. ZM)“. Od 2012. godine u RZS vodi se statistika o primenjenim vaspitnim nalogima i to posebno primenjenim od strane sudija i posebno primenjenim od strane tužilaca, kao i o vrsti vaspitnog naloga po članu 7. stava 1 ZM (tačka 1. do tačke 5).

Da bismo došli do preciznijih pokazatelja o napretku u primeni vaspitnih naloga, posmatrali smo i pokazatelje u pogledu maloletničkog kriminaliteta u posmatranom periodu.

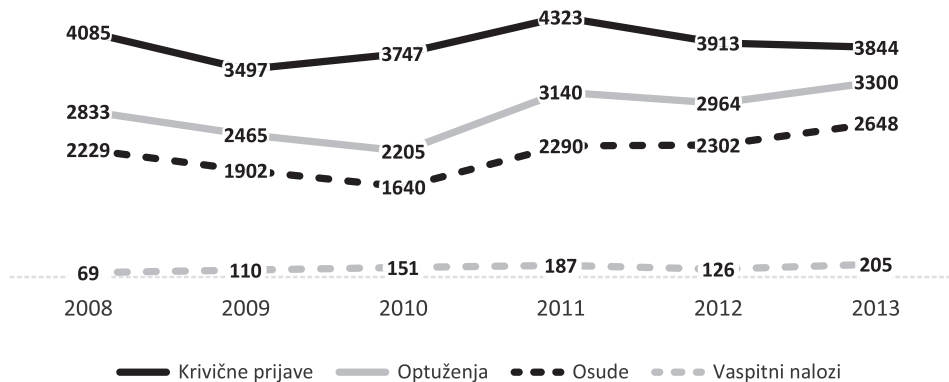
Tabela 3. Maloletni učinoci krivičnih dela, 2008-2013., prema evidenciji RZS⁸

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Krivične prijave	4.085	3.497	3.747	4.323	3.913	3.844
Optuženja	2.833	2.465	2.205	3.140	2.964	3.300
Osude	2.229	1.902	1.640	2.290	2.302	2.648
Vaspitni nalozi	69	110	151	187	126	205
% VN u odnosu na krivične prijave	1,69%	3,15%	4,03%	2,01%	3,22%	5,33%
% VN u odnosu na osude	3,10%	5,79%	9,21%	8,16%	5,47%	7,44%

⁸ Statistika pravosuđa, RZS

Uočava se stagnacija uz neznatna odstupanja u pojedinim godinama koja u bitnom ne utiču na drugačiju ocenu u pogledu stope kriminaliteta. Promene u broju evidentiranih maloletnih učinilaca krivičnih dela mogu biti rezultat veće efikasnosti prilikom identifikacije učinilaca krivičnih dela. Ne postoji eksplicitna veza između broja registrovanih maloletnih učinilaca krivičnih dela i broja izrečenih vaspitnih naloga.

Grafikon 1: Maloletni učinioci krivičnih dela i primenjeni vaspitni nalozi u Srbiji, prema statistici pravosuđa 2008-2013.

U periodu od 2008. do 2013. godine, broj izrečenih vaspitnih naloga u odnosu na ukupan broj krivičnih prijava je u porastu u svim godinama, izuzev 2012., kada se beleži pad. Vaspitni nalozi su primenjeni u odnosu na krivične prijave prema 1,69% maloletnika u 2008., da bi u 2013. godini oni bili primenjeni prema 5,33% maloletnika.

U odnosu na osude (izrečene vaspitne mere odnosno kazne) prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, primena vaspitnih naloga je takođe u porastu od 2008. godine, kada je bila primenjena prema 3,10% maloletnika, da bi u 2013. ta mera bila primenjena prema 7,74% maloletnika.

Evropska iskustva govore da se vaspitni nalozi primenjuju kod 20-30% maloletnika koji su izvršili krivično delo.

Iako smo mi još daleko od evropskih praksi, ipak se može konstatovati napredak u primeni vaspitnih naloga.

Podaci o primeni posebnih obaveza za 2008-2013.

→ Iako su evidentna odstupanja u podacima sektora socijalne zaštite i pravosuđa nesporno je povećanje obuhvata maloletnika prema kojima se primenjuju posebne obaveze

Tabela 4. Broj maloletnika sa izrečenom merom posebne obaveze 2008-2013., prema evidenciji CSR⁹

Vrsta posebne obaveze	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Da se izvini oštećenom	58	47	75	158	131	118
Da u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao	40	33	33	134	114	58
Da redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla	97	122	177	183	262	250
Da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima	24	86	54	98	150	113
Da se, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja	61	102	131	274	349	414
Da se uključi u određene sportske aktivnosti	1	6	11	13	18	12
Da se podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga	25	20	19	28	51	46
Da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama	17	27	35	/	/	0
Da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje	6	10	9	18	29	38
Da ne može da napusti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva	1	0	3	7	4	6
Ukupan broj maloletnika	330	453	547	913	1.108	1.055

⁹ Podaci za 2008. i 2009. su iz Analize praksi primene vaspisnih naloga i posebnih obaveza u Srbiji, maj 2011.; za 2010, 2011. i 2012. prema sintetizovanim izveštajima CSR za navedene godine, a za 2013. prema publikaciji Deca u sistemu socijalne zaštite 2013., RZSZ.

Iz Statističkih podataka socijalnog sektora, kao što je to bilo i u početnoj desk analizi, rađenoj 2011. godine za 2008. i 2009. godinu, posebno se vodi statistika za meru posebna obaveza za maloletnika, kao i evidencija o svakoj od 10 vrsta posebnih obaveza. Iz tih podataka se jasno vidi da je evidentan napredak u izrečenim merama posebne obaveze maloletnicima i kreće se od 330 u 2008., do 1.055 u 2013. godini.

Tabela 5. Broj maloletnika u Srbiji sa izrečenom vaspitnom merom posebne obaveze 2008-2013., prema evidenciji pravosuđa

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Mlađi maloletnici	59	68	67	112	112	154
Stariji maloletnici	200	231	220	320	271	411
Ukupno	259	299	287	432	383	565

Iz statističkih podataka pravosuđa, može se videti ne samo ukupan broj maloletnika prema kojima je izrečena vaspitna mera posebne obaveze, već i prema uzrastu – broj mlađih, odnosno starijih maloletnika. Posebne obaveze se značajno češće primenjuju prema starijim maloletnicima.

Tabela 6. Broj maloletnika sa izrečenim krivičnim sankcijama i broj onih sa izrečenim disciplinskim merama (mere upozorenja i usmeravanja – ukor i posebne obaveze) 2008-2013., prema statistici pravosuđa

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ukupno osude	2.229	1.902	1.640	2.290	2.302	2.648
Ukupno disciplinske mere (mere upozorenja i usmeravanja)	947	834	747	1.014	995	1.122
Ukor	688	535	460	582	612	557
% sa ukorom	30,87%	28,13%	28,05%	25,41%	26,59%	21,03%
Posebne obaveze	259	299	287	432	383	565
% sa posebnim obavezama	11,62%	15,72%	17,50%	18,86%	16,64%	21,34%

Evidentan je napredak, odnosno povećanje obuhvata broja maloletnika sa izrečenim posebnim obavezama. U 2008. godini, ova sankcija je izrečena prema 259 maloletnika. Iz godine u godinu povećava se broj maloletnika prema kojima je izrečena ova vaspitna mera, sa izuzetkom 2012., da bi u 2013. godini, bila izrečena prema 565 maloletnika.

Od 2012. godine, statistika pravosuđa je dodatno unapređena, pa možemo pratiti i vrste izrečenih posebnih obaveza.

Tabela 7. Vrsta posebne obaveze izrečene maloletnicima u Srbiji u 2012. i 2013., prema Statistici pravosuđa

Godina		2012	2013
Mere	Ukupan broj maloletnika	383	565
upozorenja i	Tačka 1	50	60
usmeravanja	Tačka 2	32	38
– posebne	Tačka 3	66	72
obaveze	Tačka 4	80	94
(Član 14.	Tačka 5	133	241
stav 2)	Tačka 6	5	2
	Tačka 7	5	10
	Tačka 8	46	57
	Tačka 9	25	34
	Tačka 10	4	3
	Ukupan broj izrečenih posebnih obaveza	446	611
	Mere pojačanog nadzora – posebne obaveze uz meru pojačanog nadzora (čl. 19) – broj maloletnika prema kojima su uz posebne obaveze izrečene i mere pojačanog nadzora	59	53

Najčešće primenjivana sankcija posebne obaveze je da se maloletnik, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja

Na osnovu ovako unapređene statistike, može se vršiti poređenje sa statistikom socijalnog sektora.

Evidentno je i u ovom slučaju odstupanje u podacima sektora socijalne zaštite i pravosuđa za meru posebne obaveze. Sektor socijalne zaštite za 2012. godinu evidentira da je izrečeno 1.108 PO, naspram 446, koliko ih je izrečeno prema statistici pravosuđa, što je više nego duplo veća razlika, a za 2013. godinu, skoro dva puta više (1.055, naspram 611).

Generalno posmatrano, ova desk analiza, rađena 2014. godine, u poređenju sa onom rađenom 2011. godine, ukazuje na tri stvari:

→ **došlo je do značajnih izmena u prikupljanju podataka kod oba sektora.** U sektoru pravosuđa izmene su donele značajno unapređenje, što nije slučaj i u sektoru socijalne zaštite. Od 2012. godine u statistici pravosuđa se može pratiti i statistika o vrstama izrečenih vaspitnih naloga i posebnih obaveza.

U statistici sektora socijalne zaštite se od 2011. godine ne mogu pronaći podaci o broju maloletnika sa primenjenim vaspitnim nalogima, već samo o vrsti primenjenih vaspitnih naloga, a od 2012. godine, ovo se odnosi i na posebne obaveze – može se pratiti samo broj izrečenih posebnih obaveza, ali ne i broj maloletnika kod kojih su one izrečene. Dodatno, za 2013. godinu, Sintetizovani izveštaj o radu CSR u momentu pisanja ovog izveštaja (novembar 2014.) još uvek nije objavljen.

→ **I dalje su evidentna značajna odstupanja u dostupnim podacima sektora socijalne zaštite u odnosu na podatke sektora pravosuđa,** kada je u pitanju praćenje broja maloletnika sa primenjenim vaspitnim nalogima, odnosno izrečenim posebnim obavezama. Sektor socijalne zaštite prikazuje znatno veći obuhvat i broja maloletnika, kao i veći broj primenjenih vaspitnih

naloga i izrečenih posebnih obaveza nego sektor pravosuđa što smatramo neopravdanim, jer se u tom pogledu podaci iz sektora pravosuđa moraju prihvatati kao tačni, bez obzira na određene razlike koje postoje između podataka u organizaciji javnog tužilaštva o izrečenim vaspitnim nalogima isključivo.

- **Iz godine u godinu, povećava se broj maloletnika prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi, kao i broj maloletnika prema kojima se izriču posebne obaveze**, ali je to još uvek daleko od dobrih praksi u drugim evropskim zemljama.

Iz svega navedenog, proističe da i dalje treba raditi na:

- **stvaranju međusektorski usaglašene baze podataka** i to, kako na nivou mehanizama za prikupljanje podataka (naročito u okviru javnotužilačke organizacije kada je u pitanju pravosuđe), tako i na nivou izveštavanja nacionalnim institucijama nadležnim za odgovarajući sektor, tj. RSZ (pravosuđe), odnosno RZSZ (socijalni sektor – CSR).
- **bržem unapređenju primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza**, odnosno povećanju obuhvata broja maloletnika prema kojima će se iste primeniti.

Izveštaji sa sastanaka sa predstavnicima pravosudnih organa

U periodu od 20. oktobra do 6. novembra 2014. godine realizovano je 7 zajedničkih sastanaka¹⁰ sa stručnjacima 7 VS i 7 VJT. U preostala 3 grada (Novi Pazar, Kragujevac i Niš) u kojima nisu realizovani sastanci sa predstavnicima pravosuđa, obavljene su telefonske konsultacije 7. i 10. novembra 2014. godine sa pojedinim sudijama za maloletnike odnosno zamenicama javnih tužilaca koji postupaju u maloletničkim predmetima. Na sastancima je učestvovalo 29 predstavnika pravosuđa, i to: 18 predstavnika VS (3 predsednika VS i 15 sudija), a 11 predstavnika VJT (1 vršilac funkcije VJT koji obavlja poslove tužioca za maloletnike, 9 zamenika javnog tužioca i 1 savetnik VJT u rangu tužilačkog pomoćnika koji obavlja poslove u maloletničkim predmetima). Telefonske konsultacije su obavljene sa 3 sudije, 2 zamenika VJT i jednim tužilačkim pomoćnikom koji postupaju u predmetima maloletnika. Osnova za razgovore su bila pitanja iz unapred pripremljenih i sagovornicima blagovremeno dostavljenih struktuiranih upitnika,¹¹ što je doprinelo većoj pripremljenosti učesnika za razgovor a rezultiralo je efikasnošću (sastanci su trajali između 1 i po 2 sata).

Saznanja do kojih smo došli tokom sastanaka sa predstavnicima pravosuđa organizovana su u šest tematskih celina koje prezentujemo u delu izveštaja koji sledi: 1. Ljudski resursi/obučenosť; 2. Profil maloletnika; 3. Procedure u primeni diverzionih mera; 4. Efekti primene diverzionih mera; 5. Saradnja i 6. Preporuke. Ključni nalazi sumirani su u uvodnom delu svake tematske celine. Preporuke sagovornika iznete su u završnom delu izveštaja o sastancima sa predstavnicima pravosuđa.

Ljudski resursi/Obučenosť

- *U pravosudnim organima postoji dovoljan broj nosilaca pravosudnih funkcija sa sertifikatom za rad u maloletničkim predmetima, od kojih je najveći broj prošao obuku PC/PA u prvom periodu primene ZM do 2010. godine.*
- *U okviru pilot projekta 2013/2014. godine pojedini nosioci pravosudnih funkcija iz četiri najveća grada prošli su kroz specijalizovanu obuku za primenu vaspitnih naloga koja treba da definiše pravila postupanja za sve ostale nosioce pravosudnih funkcija koji postupaju u maloletničkim predmetima.*
- *Postoji značajna razlika u tome ko postupaju u ovim predmetima u pojedinim pravosudnim organima.*
- *Uočljiva je zainteresovanost skoro svih nosilaca pravosudnih funkcija za dodatnu profesionalnu obuku u primeni vaspitnih naloga, s tim što sudije za maloletnike smatraju takođe da bi bila korisna obuka i u primeni posebnih obaveza.*

¹⁰ Kraljevo, Kruševac, Subotica, Novi Sad, Užice, Pančevo i Beograd.

¹¹ Pitanja iz Upitnika se uglavnom poklapaju sa pitanjima po kojima su vođeni razgovori u istim VJT i VS u 2011. godine.

Sagovornici su konstatovali da u svim VJT/VS postoji dovoljan broj nosilaca pravosudnih funkcija koji imaju sertifikat za rad u maloletničkim predmetima.

Na osnovu dobijenih podataka, tokom razgovora, konstatovali smo da u maloletničkim predmetima postupaju:

- VJT – Postupaju samo pojedini zamenici: Beograd, Kruševac, Užice, Niš, Novi Pazar; odnosno pojedini zamenici (kojima u radu pomažu tužilački pomoćnici): Novi Sad, Kragujevac, Subotica, Kraljevo; Suštinski postupaju tužilački pomoćnici, a viši javni tužilac samo potpisuje akte dok se zamenici javnog tužioca izuzetno retko i samo u najtežim, pojedinačnim slučajevima uključuju u postupanje po predmetima: Pančevo.
- VS – Imaju odeljenje za maloletnike: Beograd; Imaju jednog sudiju – veći broj sudija koji postupaju isključivo u maloletničkim predmetima: Novi Sad, Niš, Kragujevac; Imaju jednog sudiju – veći broj sudija koji postupaju u maloletničkim i drugim predmetima istovremeno: Kruševac, Kraljevo, Užice, Pančevo, Novi Pazar, Subotica.

Na osnovu dobijenih podataka, tokom razgovora, u pogledu obučenosti konstatovali smo:

- VJT: u većini gradova službena lica prošla obuku i postupaju po maloletničkim predmetima pre reforme pravosuđa, a u manjem broju su prošli obuku i postupaju po maloletničkim predmetima posle reforme pravosuđa krajem 2009. godine i kasnije.
- VS: u manjem broju gradova sudije prošle obuku i postupaju po maloletničkim predmetima pre reforme pravosuđa, a većina sudija obuku prošla tokom 2010. godine i kasnije.

Tokom poseta utvrđeno je:

- Skoro svi (VJT/VS) – osim u okviru obuke koju je organizovao PC/PA u početnom periodu primene ZM uz izuzetke navedene u prethodnom izveštaju – manji broj predstavnika VJT/VS (Kragujevac, Novi Sad, Pančevo, Subotica – samo JT) koji su bili u novembru 2010. godine u Beogradu na sastanku gde se govorilo i o primeni vaspitnih naloga i gde su dobili pisani materijal o načinu postupanja sa maloletnicima prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi, nisu imali bilo kakvu drugu obuku o primeni vaspitnih naloga prema maloletnicima, odnosno o praćenju realizacije, vođenju evidencije i izveštavanju i nemaju pisani materijal o načinu postupanja sa maloletnicima prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi.
- Izuzetak su pojedini predstavnici VJT/VS iz četiri apelaciona grada: Beograd, Novi Sad, Niš i Kragujevac koji su u periodu od avgusta 2013. do novembra 2014. godine uključeni u pilot projekat koji se odnosi na primenu vaspitnih naloga u organizaciji IMG. Navedeni predstavnici ovih pravosudnih organa su bili zaduženi i za kreiranje pravila za primenu pojedinih vaspitnih naloga, a rezultati njihovog rada treba da budu predstavljeni početkom decembra 2014. godine u Beogradu. Ono što je objektivno vidljivo to je da je u ova četiri grada povećana značajno primena vaspitnih naloga u toku 2013. godine i do kraja septembra 2014. godine u odnosu na prethodne periode.
- Primer dobre prakse kada je u pitanju primena vaspitnih naloga i posebnih obaveza je Novi Sad gde se već nekoliko godina jedanput godišnje održava konferencija za područje Južnobačkog okruga kojoj prisustvuju svi subjekti uključeni u rad sa maloletnicima i to: predstavnici policije, organa starateljstva, javnog tužilaštva i sudova, ali i predstavnici Grada Novog Sada i lokalnih samouprava sa područja pomenutog područja gde se

raspravlja o primeni diverzionih ali drugih mera prema maloletnicima, u skladu sa najboljim interesom deteta.

Skoro svi sudovi uredno vode evidenciju o izrečenim vaspitnim merama kroz upisnik izvršenja vaspitnih mera – „lvm” upisnik, prema licima.

Velika većina VJT/VS smatra da bi im bila od koristi dodatna obuka za postupanje sa maloletnicima prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi odmah, a posebno kada se donese odgovarajući podzakonski akt, a kada su u pitanju vaspitne mere posebne obaveze, sudije za maloletnike iz skoro svih VS bili su saglasni da je to korisno.

Profil maloletnika

-
- *Vaspitni nalozi/posebne obaveze su uglavnom primenjivane prema maloletnicima muškog pola, u najvećoj meri sa potpunom osnovnom ili nepotpunom srednjom školom koji potiču iz potpunih porodica.*
 - *Dominantna krivična dela koja su vršili su krivična dela iz grupa protiv: imovine, života i tela, bezbednosti javnog saobraćaja kao i neovlašćeno držanje opojnih droga. Sva ostala krivična dela retko se pojavljuju.*
-

Na osnovu dobijenih podataka utvrdili smo da su vaspitni nalozi/posebne obaveze uglavnom primenjeni prema maloletnicima muškog pola, od kojih je najveći broj bio sa potpunom osnovnom školom ili nepotpunom srednjom školom i iz potpunih porodica, a retko prema maloletnicama – uglavnom pojedinačni slučajevi (Užice, Kruševac, Kraljevo, Novi Sad). U tom pogledu izuzetak je Novi Sad gde je od strane VJT ali i VS u celokupnom posmatranom periodu od 2011. do 30.9.2014. godine bilo primene vaspitnih naloga i prema maloletnicama, a naročito tokom 2014. godine. Za razliku od prethodnog izveštaja kada su bila dva grada sada su u četiri grada (Kraljevo, Subotica, Užice, Pančevo) dominantne nepotpune porodice maloletnika.

U pogledu krivičnih dela koja su izvršena od strane maloletnika prema kojima je primenjen vaspitni nalog odnosno prema kojima je izrečena i primenjena vaspitna mera posebne obaveze dominantna su krivična dela protiv imovine, protiv života i tela, protiv bezbednosti javnog saobraćaja, ali i krivična dela neovlašćeno držanje opojnih droga – isključivo primenjen od strane suda, dok se sva ostala krivična dela iz Krivičnog zakonika ali i ostalih zakona u sporednom krivičnom zakonodavstvu retko pojavljuju da su izvršena od strane maloletnika.

Proces

-
- *Različite su prakse oko uloge pravosudnih organa u izboru i primeni, ali i sprovođenju vaspitnih naloga/posebnih obaveza.*
 - *I dalje su prepoznatljivi pojedini pravosudni organi koji u kontinuitetu primenjuju vaspitne naloge/posebne obaveze, ali je značajno da su i najveći pravosudni organi u našoj zemlji u toku pilot projekta 2013/2014. godine počeli da u značajnom broju primenjuju vaspitne naloge.*
 - *Posebne obaveze su u potpunosti prihvaćene u maloletničkom pravosuđu u Republici Srbiji.*
-

U odnosu na analizu iz 2011. godine donekle su različiti podaci ali i razlozi ko primenjuje vaspitne naloge odnosno zbog čega se u pojedinim sredinama vaspitni nalozi ne primenjuju i to: samo VJT (Kraljevo, Užice, Kruševac, Pančevo; Niš); VJT i VS (Novi Sad, Beograd, Kragujevac,) odnosno gde se isti iz različitih razloga ne izriču odnosno izriču u manjem obimu u sada posmatranom periodu (Subotica – zbog problema u komunikaciji sa AJT u Novom Sadu u ranijem periodu oko primene vaspitnih naloga u pojedinim slučajevima, zbog toga što su maloletnici i njihovi roditelji nezainteresovani za primenu vaspitnih naloga odnosno oštećeni ne prihvataju primenu vaspitnih naloga; Novi Pazar – zbog toga što nije postojala mogućnost da se na nivou lokalne zajednice uspostavi saradnja sa pojedinim organizacijama ili preduzećima gde bi se sprovodila primena vaspitnih naloga i zbog nedostatka većeg broja sudija u VS u Novom Pazaru koji je u prethodnom periodu primenjivao vaspitne naloge, pa je popunjavanje ovog suda izvršeno tek u aprilu 2014. godine).

U odnosu na analizu iz 2011. godine primer dobre prakse kada je primena vaspitnih naloga od strane javnih tužilaca u pitanju je pre svih rad Okružnog – VJT u Kruševcu – primena vaspitnih naloga se sprovodi kontinuirano od 2007. godine. To je jedino tužilaštvo koje je napravilo – ustrojilo knjigu vaspitnih naloga: „Ktm” vaspitnih naloga. (uredno se vode podaci o tome kada je izrečen vaspitni nalog, kao i kada je realizovan). Posle prijema krivične prijave prema maloletniku u pribavljanja pozitivnog izveštaja od CSR da se prema maloletniku može primeniti vaspitni nalog zakazuje se ročište na koje se pozivaju maloletnik i njegovi roditelji, po potrebi i oštećeni na kom ročištu se vodi zapisnik o preduzetim radnjama bez obzira na uspeh. Ukoliko se ne primeni vaspitni nalog sačinjava se službena beleška i nastavlja sa rad na predmetu u smislu odredaba ZM. Ovaj primer dobre prakse suštinski sa neznatnim razlikama u načinu rada primenjuju VJT u Pančevu, Kraljevu i Užicu.

Značajna pozitivna novina je daleko veća primena vaspitnih naloga u najvećim VJT – Beogradu, Novom Sadu, Kragujevcu i Nišu tokom 2013. i 2014. godine što je prema rečima pojedinih zamenika VJT koji postupaju u maloletničkim predmetima direktna posledica početka primene pilot projekta od avgusta 2013. godine koji se završava u novembru 2014. godine.

U odnosu na analizu iz 2011. godine primer dobre prakse u primeni vaspitnih naloga i dalje je VS u Novom Sadu – počeli sa primenom vaspitnih naloga još 2006. godine u toku pripremnog postupka – na predlog javnog tužioca. Sudije za maloletnike u ovom sudu saglasne su da bi primena vaspitnih naloga trebalo da bude inicirana pre svega od strane nadležnog javnog tužilaštva, a samo izuzetno od strane suda.

Značajna pozitivna novina je i da su sudije u VS u Beogradu i Kragujevcu počele da primenjuju vaspitne naloge kao direktnu posledicu primene pilot projekta od avgusta 2013. godine koji se završava u novembru 2014. godine.

U najvećem broju slučajeva u kojim primenjuju vaspitne naloge VJT i VS ostvaruju saradnju sa roditeljima – staraocima maloletnika. U tom pogledu postoji dobra saradnja i sa CSR.

U odnosu na period od 2008. do 2010. godine kada je u istim VJT/VS prema nepotpunim podacima dobijenim tokom poseta ukupno primenjen 201 vaspitni nalog i to: 2008. – 59 vaspitnih naloga (40 VJT + 19 VS), 2009. – 82 vaspitnih naloga (73 VJT + 9 VS) i 2010. – 60 vaspitnih naloga (37 VJT+ 23 VS) u toku ovih poseta uočeno je značajno povećanje primene vaspitnih naloga u skoro svim VJT/VS ukupno – 496.

Tabela 8. Broj maloletnika u 10 gradova sa primenjenim VN u periodu 2011-2014., prema evidenciji VJT i VS

RB	VJT i VS vaspitni nalozi zbirno	2011	2012	2013	2014 ¹²	Ukupno
1	Beograd	0	0	0	20	20
2	Novi Sad	26	20	16	55	117
3	Niš	3	18	18	36	75
4	Kruševac	28	39	21	22	110
5	Kragujevac	0	1	14	54	69
6	Kraljevo	1	6	17	9	33
7	Novi Pazar	0	2	0	0	2
8	Pančevo	7	15	14	4	40
9	Užice	12	3	5	0	20
10	Subotica	5	5	0	0	10
	Ukupan broj maloletnika	82	109	105	200	496

Najviše se primenjuju dva vaspitna naloga: izvinjenje – naknada štete i uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja kao što je to uočeno i u analizi iz 2011. godine. Pri tome uočen je veliki porast primene vaspitnih naloga uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja tokom 2014. godine. To je po našem mišljenju prvi vidljiv rezultat pilot projekta jer su najveći pravosudni organi: Beograd, Niš i Kragujevac, pa i Novi Sad koji je i u prethodnom periodu imao konstantnu primenu vaspitnih naloga, u velikom broju počeli odnosno povećali njihovu primenu.

¹² Kraljevo, Kruševac, Subotica, Novi Sad, Užice, Pančevo i Beograd.

Tabela 9. Broj maloletnika u Srbiji po vrstama primenjenih VN, prema evidenciji VJT i VS u 10 odabranih gradova

Vaspitni nalog	2009	2010	2011	2012	2013	2014¹³
Poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela	53	44	41	51	55	64
Redovno pohađanje škole ili redovno odlazanje na posao	5	0	4	8	4	30
Uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja	24	12	35	50	41	100
Podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga	0	3	2	/	2	/
Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu	0	1	/	/	3	6
Ukupan broj maloletnika	82	60	82	109	105	200

Primer dobre prakse su, kao što je to bilo i 2011. godine, primena vaspitnih naloga od strane VJT u: Kruševcu, Kraljevu i Pančevu, koja su u posmatranom periodu svake godine primenjivali vaspitne naloge. Takođe, u ovom posmatranom periodu vaspitne naloge je svake godine primenjivalo VJT u Nišu.

Primer dobre prakse je primena VS od strane VS u Kruševcu i Nišu, koji su u posmatranom periodu tokom više godina primenjivali vaspitne naloge prema maloletnicima, a pored ostalih i redovno pohađanje škole (tač. 2.) kao i rad VS u Novom Sadu koji je u posmatranom periodu svake godine primenjivao vaspitne naloge.

Razlozi koji opredeljuju VJT da ne primenjuju pojedine vaspitne naloge u većoj meri su isti kao i 2011. godine: smanjenje broja zamenika javnog tužioca, ali i zapisničara posle reforme pravosuđa u svim odnosno pojedinim VJT zbog čega ne postoji mogućnost dovoljnog rada po maloletničkim predmetima. Takođe, veliki priliv predmeta i nemogućnost zamenika tužilaca da se posvete ovim predmetima koliko bi trebalo i koliko žele. Osim u najvećim VJT u ostalim VJT zamenici postupaju po pravilu u svim predmetima koji dolaze u rad nadležnog javnog tužilaštva. Dalje, oni navode da nemaju sredstava kojima bi mogli da pokriju određene troškove – da plate dolazak oštećenih – zbog toga nema mogućnosti da se zaključi veći broj sporazuma kao i troškove veštačenja u pojedinim situacijama. Procedura primene vaspitnih naloga je komplikovana, kreiraju je sami zamenici VJT od kojih su mnogi novi, sa iskustvom u ovoj materiji manjim od godinu dana, na licu mesta po svom najboljem znanju, pri čemu se uočavaju razlike u načinu postupanja za primenu vaspitnih naloga. Procedura nije praćena logistikom, ljudstvom, te nema specijalizacije odnosno mogućnosti za specijalizaciju. Bilo je pokušaja realizacije naknade štete, ali nije realizovan zbog nesaglasnosti oštećenog. Rad u humanitarnim organizacijama nije definisan. Ima mnogo toga nedorečenog – ko će snositi troškove, ko će kontrolisati izvršenje vaspitnih naloga. *Mišljenje je da je potrebno da tužioci za maloletnike u VJT u većoj meri primenjuju vaspitne naloge.*

¹³ Pitanja iz Upitnika se uglavnom poklapaju sa pitanjima po kojima su vođeni razgovori u istim VJT i VS u 2011. godine.

Razlozi koji opredeljuju VS da ne primenjuju vaspitne naloge uopšte, odnosno pojedine vaspitne naloge u većoj meri su isti kao i 2011. godine: sagovornici kažu da to treba da rade VJT. Nemaju želju, a ni vremena zbog broja predmeta.

U vezi sa sprovođenjem pojedinih vaspitnih naloga u toku razgovora uočeno je:

- Izvinjenje se sprovodi u prostorijama VJT odnosno VS, odnosno sprovodi se u prostorijama CSR – bez bilo kakve procedure i svi ti vaspitni nalozi su izvršeni;
- Naknada štete se sprovodi plaćanjem u celosti ili u ratama preko priznanica;
- Uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja se sprovodi najčešće u humanitarnim organizacijama (Savez slepih i slabovidih, Savez gluvih i nagluvi, Gerontološka udruženja, Crveni krst), a od ostalih organizacija lokalnog karaktera najčešće su zastupljena JKP. Izvršenje nadgleda CSR i o tome obaveštava VJT/VS koji su doneli rešenje o primeni vaspitnog naloga. Primeri dobre prakse su saradnja CSR Kruševac i CSR Novi Sad sa više organizacija – ustanova različitog karaktera: humanitarnog, lokalnog, socijalnog. Osim toga, primer dobre prakse je saradnja koja je uspostavljena između VJT Pančevo i pojedinih gradskih kulturnih institucija – Muzej, Biblioteka, Gradsko zelenilo.
- Uočeno je, kao što je to bio slučaj i 2011. godine, da i dalje ne postoje pisani sporazumi kojima su definisani mehanizmi saradnje između VJT/VS i organizacija/institucija u kojima se sprovode vaspitni nalozi. Saradnja se zasniva na pisanim sporazumima između CSR i različitih organizacija/institucija u pojedinim gradovima. Pozitivan izuzetak u tom pogledu je u Kragujevcu gde je ustanovljen tripartitni sporazum u okviru pilotiranja vaspitnih naloga između VS, VJT i CSR.
- Kada su u pitanju utvrđene procedure praćenja ponašanja maloletnika tokom realizacije vaspitnih naloga i izveštavanja od strane organizacija/institucija u kojima se sprovode vaspitni nalozi ka VJT/VS uočava se razlika u zavisnosti od toga da li postoje ili ne postoje procedure, a ako postoje procedure one zavise od primenjenog vaspitnog naloga.
- Najveći broj VJT nema utvrđene procedure praćenja ponašanja maloletnika tokom realizacije vaspitnih naloga.

Primer dobre prakse postoji u saradnji pojedinih VJT i CSR (Užice, Kraljevo) koji primerak rešenja kojim je određena primena pojedinog vaspitnog naloga dostavljaju CSR. U rešenju je naveden rok u kome vaspitni nalog mora da se izvrši. CSR prati izvršenje i obaveštava VJT. Primer dobre prakse postoji i dalje u praksi VJT Kruševac koji je ne čekajući da država propiše procedure praćenja ponašanja maloletnika tokom realizacije vaspitnih naloga i izveštavanja od strane organizacija/institucija u kojima se isti sprovode ka tužilaštvu propisao pre svih određene okvire u tom pogledu. To je nastavak dobre prakse uočen i prilikom analize iz 2011. godine.

Skoro svi VJT/VS su bili **zadovoljni kvalitetom izveštaja koje dostavljaju CSR nakon praćenja ponašanja maloletnika tokom realizacije vaspitnog naloga**, s tim što su ukazivali: na značaj međusobnih ličnih odnosa između zamenika javnih tužilaca i predstavnika CSR koji dostavljaju izveštaje, odnosno da postoje razlike u kvalitetu izveštaja između pojedinih CSR na području pojedinih VJT/VS i između voditelja slučaja u okviru istog CSR. **Primer dobre prakse** je i dalje odnos između VS u Novom Sadu i CSR: „Negujemo saradnju kroz sastanke“. Osim toga, na ovom području (Južnobački okrug) je uočeno održavanje godišnjih konferencija svih relevantnih činilaca u cilju unapređenja rada u maloletničkim predmetima kojim sastancima prisustvuju pripadnici policije, CSR, javni tužioci i sudije za maloletnike kao i predstavnici lokalnih samouprava.

U praksi, kao i 2011. godine nije bilo zamene primenjenih vaspitnih naloga drugim vaspitnim nalogima (čl. 8. st. 2. ZM).

Na osnovu razgovora, može se konstatovati da se od strane VS u većoj ili manjoj meri izriču i primenjuju vaspitne mere posebne obaveze. Imajući u vidu podatke dobijene 2011. godine i nove podatke za period od 2011. do 30. septembra 2014. godine sa sigurnošću možemo konstatovati da je ova vrsta vaspitnih mera u potpunosti prihvaćena u sudskoj praksi. U praksi većine sudova ova vrsta vaspitnih mera se dosta primenjuje pojedinačno i kada su u pitanju punoletna lica za krivična dela koja su izvršili kao maloletnici (čl. 40. ZM).

U maloletničkom pravosuđu u Srbiji vlada velika raznolikost u vezi sa izricanjem i primenom vaspitne mere posebne obaveze u praksi – da li se primenjuju, kao i koje vrste posebnih obaveza se primenjuju. Primer dobre prakse kada je primena vaspitne mere posebne obaveze u pitanju su kao i 2011. godine VS u Beogradu, Novom Sadu i Kragujevcu u pogledu broja primenjenih posebnih obaveza, kao i u Užicu – u pogledu vrste primenjene posebne obaveze.

Razlozi koji su pojedine sudove rukovodile u nedovoljnoj primeni odnosno neprimeni vaspitne mere posebne obaveze su: problemi sa CSR od kada su uvedeni voditelji slučaja – izveštaji šturi, po pravilu; problemi u saradnji sa CSR kada je pravosnažno rešenje koje se odnosi na tačku 5. posebnih obaveza (da se, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja). Osim toga, VS u Novom Pazaru je imao specifičan problem – u dužem periodu nije imao dovoljan broj sudija, te izbora bivšeg vršioca funkcije predsednika suda za sudiju VS u Kraljevu zbog čega nisu imali sudiju koji je postupao u kontinuitetnu u maloletničkim predmetima. Ovaj sud je popunjen tek u aprilu 2014. godine, pa je realno očekivati da će u narednom periodu početi i izricanje ove vaspitne mere prema pojedinim maloletnicima u sukobu sa zakonom.

U odnosu na analizu iz 2011. godine, kada je za period 2008-2010. godine bilo izrečeno 678 posebnih obaveza (2008. – 149, 2009. – 207, a 2010. – 322), evidentno je značajno, više nego duplo povećanje primene posebnih obaveza, od kojih je najveći deo primenjen – sprovedeno je izvršenje.

Tabela 10. Broj maloletnika sa izrečenim PO od strane VS, zbirno po gradovima (nepotpuni podaci)

RB	VS posebne obaveze zbirno	2011	2012	2013	2014 ¹⁴	Ukupno
1	Beograd	85	134	129	85	433
2	Novi Sad	65	110	156	146	477
3	Pančevo	58	59	57	37	211
4	Subotica	0	9	11	13	33
5	Kragujevac	54	31	47	38	170
6	Užice	57	52	62	12	183
7	Kruševac	5	18	16	2	41
8	Niš	4	3	8	9	24
9	Kraljevo	4	8	7	2	21
10	Novi Pazar	0	0	0	0	0
	Ukupan broj maloletnika	332	424	493	344	1.593

¹⁴ Podaci zaključno sa 30.9.2014. godine

U vezi sa izricanjem i primenom pojedinih posebnih obaveza u toku razgovora, kao i na osnovu dobijenih podataka uočeno je:

- Izvinjenje je izrečeno i primenjeno od strane najvećeg broja sudova;
- Redovno pohađanje škole ili osposobljavanje za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima, kao i uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili u poslove lokalnog, ekološkog ili socijalnog sadržaja su posebne obaveze koja su najviše puta izrečene u posmatranom periodu od 2011. do 30. septembra 2014, po čemu su ovi rezultati gotovo identični sa rezultatima analize iz 2011. godine u pogledu najčešće primenjivanih posebnih obaveza od strane pojedinih VS.
- Samo tri suda u pojedinačnim slučajevima su izrekli i primenili posebnu obavezu iz tačke 6. – da se maloletnik uključi u određene sportske aktivnosti (Užice i Kragujevac – 2011, 2012. i 2013. i Novi Sad – 2013. i 2014.)
- Još uvek su pojedinačni slučajevi izricanja i primenjivanja posebne obaveze iz tačke 7. – da se podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga (Kruševac 2011-2012. i Novi Sad 2013).
- Samo dva suda u relativno malom broju slučajeva izriču i primenjuju posebne obaveze iz tačke 8. – da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama (Užice 2011-2013. i VS u Beogradu).
- Nijedan sud u posmatranom periodu za razliku od monitoringa iz 2011. godine nije izrekao i primenio posebne obaveze iz tačke 10. – da ne može da napusti prebivalište ili boravište, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva (tada je to bilo Užice – 2009. i 2010.)

U vezi sa izvršenjem pojedinih vaspitnih mera posebne obaveze uočeno je:

- Praćenje izvršenja ove vaspitne mere sprovodi se preko nadležnog CSR koji o tome po pravilu, redovno obaveštava VS koji je doneo rešenje o izricanju ove mere.
- Skoro svi VS su bili zadovoljni kvalitetom izveštaja koje dostavljaju CSR nakon praćenja ponašanja maloletnika tokom realizacije ove vaspitne mere s tim što su ukazivali da postoje razlike u kvalitetu izveštaja između pojedinih CSR na području pojedinih VJT/VS i između voditelja slučaja u okviru istog CSR. Bilo je ukazivanja na nedostatak dobre komunikacije sa voditeljima slučaja u pojedinim CSR.
- U praksi VS, za razliku od analize iz 2011. godine, u Beogradu uočeno je da se izvršenje posebne obaveze prema maloletnicima iz tačke 8. poverava stručnim licima – OCD „GRiG” i „IAN”(čl. 64. st. 2. ZM).
- Za sada ne postoje pisani sporazumi kojima su definisani mehanizmi saradnje između VS i organizacija/institucija u kojima se sprovode ove vaspitne mere. Saradnja se zasniva na pisanim sporazumima između CSR i različitih organizacija/institucija u pojedinim gradovima.
- Izvinjenje se sprovodi kao posebna obaveza, iako nije jasna procedura.
- Uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja se sprovodi najčešće u humanitarnim organizacijama (Savez slepih i slabovidih, Savez gluvih i nagluvih, Gerontološki centri, Crveni krst), a od ostalih organizacija lokalnog karaktera najčešće su zastupljena JKP. Primeri dobre prakse su, kao i 2011. godine,

saradnja CSR Kruševac i CSR Novi Sad sa više organizacija – ustanova različitog karaktera: humanitarnog, lokalnog, socijalnog.

Skoro svi VJT i VS koji su primenjivali vaspitne naloge su naveli da u ugovorima između CSR i organizacija/ustanova gde se sprovode vaspitni nalozi i posebne obaveze nisu regulisana pitanja bezbednosti i osiguranja maloletnika, iako bi to trebalo da bude regulisano. Primer dobre prakse u tom pogledu je rad VJT u Kruševcu koje je jedino preduzelo odgovarajuće korake. („To je striktno regulisano u ugovoru sa JKP – maloletniku se predočava pre odlaska na izvršenje vaspitnog naloga šta treba da radi. Obaveza je JKP da maloletnika obuču u vezi sa zaštitom na radu.”).

U okviru pilot projekta koji se sprovodi oko primene vaspitnih naloga u saradnji sa predstavnicima VJT odnosno sudijama iz četiri najveća suda: u Beogradu, Novom Sadu, Nišu i Kragujevcu bilo je regulisano i pitanje osiguranja maloletnika koji su se uključivali u izvršenje pojedinih vaspitnih naloga.

Efekti primene vaspitnih naloga/posebnih obaveza

- *Efekti primene vaspitnih naloga su generalno pozitivni. Treba ih primenjivati u većoj meri. Recidiv kod primene vaspitnih naloga skoro da ne postoji.*
- *Efekti primene posebnih obaveza su takođe pozitivni sa malim recidivom osim u pojedinim gradovima gde ne prelazi 20-25%.*
- *Utisci samih učesnika tj. njihovih roditelja/porodica vezano za izbor i primenu vaspitnih naloga su pozitivni, nailaze na odobravanje roditelja. To se u najvećoj meri odnosi i na vaspitne mere posebne obaveze.*

Efekti primene vaspitnih naloga od strane VJT/VS prate se kroz kontakte sa CSR i u VJT kroz podatke o recidivu odnosno u VS kroz podatke o povratu u izvršenju krivičnih dela od strane maloletnika. Efekti primene vaspitne mere posebne obaveze od strane sudova prate se kroz „Ivm” predmete i kroz kontakte sa CSR odnosno kroz podatke o povratu u izvršenju krivičnih dela od strane maloletnika.

Generalno, VJT i VS koji su primenili vaspitne naloge smatraju da su efekti primene istih: „pozitivni, da su zadovoljni tim efektima”, a to potvrđuje skoro potpuno odsustvo recidiva kod ove kategorije maloletnika. Takođe, VS koji su izrekle vaspitne mere posebne obaveze smatraju da su efekti primene istih „pozitivni, da su zadovoljni tim efektima”, da je broj recidiva neznan. **Jedino odstupanje** od tako pozitivnog stava odnosi se na stav sudija za maloletnike VS u Beogradu, i to **samo u odnosu na jednu posebnu obavezu** – kada su u pitanju zavisnici od opojnih droga. („Problem je jer nema odgovarajuće ustanove za lečenje i osposobljavanje maloletnika. U tom delu nema pomaka.”).

Svi sagovornici u VJT/VS su bili saglasni da je potrebno u većoj meri primenjivati vaspitne naloge jer se: izbegava stigmatizacija maloletnika i njihovo nepotrebno uvođenje u kaznenu evidenciju zbog krivičnog dela koje su izvršili prvi put iz nepromišljenosti ili možda pod

dejstvom alkohola, naime veliki broj tih krivičnih dela je situacione prirode. To je bila težnja zakonodavca – skretanje sa krivičnog postupka prema maloletnicima, a to je i u interesu suda koji je preopterećen brojnim predmetima. Efekti bi bili vidljivi kada bi ih VJT primenjivalo jer bi se sud rasteretio jednog broja predmeta i imao bi mogućnost da se posveti težim predmetima. Pojedini zamenici javnih tužilaca odnosno sudije za maloletnike iz 4 grada koja su uključeni u „pilot projekat“ za primenu vaspitnih naloga nisu skrivali zadovoljstvo dosadašnjim rezultatima tog projekta gde se definišu pravila postupanja svih VJT u primeni istih u našoj zemlji u narednom periodu. To se jasno manifestuje u povećanoj primeni vaspitnih naloga u ta četiri grada tokom 2013. i u prvih devet meseci 2014. godine u odnosu na raniji period.

Najveći broj VJT/VS koji su primenili vaspitne naloge su bili saglasni da je broj recidiva izuzetno mali. Sudije VS iz većine gradova su bili skoro identične u odgovorima da nije veliki broj povratnika u odnosu na maloletnike prema kojima su izrečene posebne obaveze, uz dva izuzetka i to: VS u Beogradu – teško pratiti zbog velikog broja predmeta u radu; VS u Kragujevcu odnosno Pančevu – u pomenutim sudovima broj povratnika oko 20% (Kragujevac) odnosno 20-25% (Pančevo). Pri tome se sudija za maloletnike iz VS u Kragujevcu izjasnila da je povrat najčešće kod maloletnika prema kojima su izrečene vaspitne mere pojačan nadzor organa starateljstva i posebne obaveze.

Prema navodima većine VJT/VS koji su primenili vaspitne naloge i izrekli vaspitne mere posebne obaveze **utisci samih učesnika tj. njihovih roditelja/porodica vezano za izbor i primenu vaspitnih naloga su pozitivni, nailaze na odobravanje roditelja, a bilo je situacija da su se roditelji i sami obraćali i tražili pomoć.**

Saradnja

-
- ➔ ***Saradnja pravosudnih organa sa CSR je u najvećem broju gradova odgovarajuća.***
 - ➔ ***Postoje i različiti modaliteti odstupanja od dobre saradnje na području pojedinih CSR (dobra saradnja sa manjim CSR osim sa onim u sedištu pravosudnih organa, odnosno uočeni su problemi u pojedinim manjim CSR).***
 - ➔ ***Saradnja između nosilaca pravosudnih funkcija je odlična.***
 - ➔ ***Uočen je problem je u novoj organizaciji rada u CSR sa voditeljima slučaja zbog čega se često traže dopune izveštaja što sve utiče na dužinu trajanja postupka prema maloletnicima.***
-

U pogledu saradnje sa CSR na svom području dobijeni su različiti odgovori.

Saradnja pravosudnih organa je odgovarajuća, bez problema i zamerki u Užicu, Kraljevu, Kruševcu, Novom Sadu, Beogradu i Kragujevcu sa svim CSR na svom području.

Pravosudni organi iz Pančeva imaju odgovarajuću do odličnu saradnju sa svim CSR u manjim mestima u okviru svoje nadležnosti (kao što je na primer CSR Kovačica), izuzev sa CSR Pančevo, koji pokriva oko 60-70% svih slučajeva. Problem je nova organizacija posla u CSR – voditelji slučaja. Taj CSR je odbijao saradnju na primeni vaspitnih naloga „jer nisu uočili zakonski osnov

da to rade”, kako je navedeno u pismenom dopisu koji je upućen VJT Pančevo, a koji nam je stavljen na uvid tokom sastanka.

Pojedini pravosudni organi imaju dobru saradnju sa pojedinim centrima na svom području i sa pojedinim voditeljima slučajeva u okviru pojedinih centara – Subotica i Niš. U Subotici od 5 CSR saradnja zavisi od jednog do drugog CSR, pa je izuzetno pozitivan primer CSR Senta dok je CSR Ada problem, kao i u prethodnom izveštaju. Na ovom području saradnja sa CSR Kanjiža nije za pohvalu. Takođe, CSR Subotica je neažurna, preopterećena velikim brojem predmeta sa mladim kolektivom zbog čega se dugo čeka na izveštaje koji dostavljaju voditelji slučaja. Sa CSR Subotica saradnja zavisi od voditelja slučaja. („Ranije smo dobijali kompletne izveštaje od stručnog tima. Sada predmete vode pojedinci – voditelji slučaja. Samo u najtežim slučajevima rade kao tim. Najviše nedostaje psiholog – procena strukture ličnosti maloletnika. Socijalni radnik, kao voditelj slučaja, nije ovlašćen da testira maloletnika radi utvrđivanja njegovih psiholoških karakteristika”).

U Nišu je problem što osim sa CSR Niš ne postoji mogućnost da se u manjim CSR na ovom području – Doljevac, Ražanj, Aleksinac i Svrlijig realizuju drugi i treći vaspitni nalog koje može da odredi VJT iako je komunikacija i sa ovim CSR dobra.

Pojedini pravosudni organi ukazuju na problem načina rada CSR nakon prelaska na primenu pravilnika koji predviđa voditelja slučaja – Beograd i Novi Pazar. Sudije VS u Beogradu su posebno ukazali da je saradnja sa GCSR generalno dobra, da zavisi od voditelja slučaja, te da su „sada mnogo manje zadovoljni izveštajima voditelja slučaja. Ne može pedagog da dostavi izveštaj bez izveštaja psihologa”, pa da zbog toga zagovaraju vraćanje stručnog tima u okviru načina rada u CSR kada su u pitanju predmeti koji se odnose na maloletnike u sukobu sa zakonom. U Novom Pazaru je prema mišljenju nadležnih organa pravosuđa potrebno da „CSR stvori preduslove i u izveštajima sugeriše izdavanje vaspitnih naloga što je osnova budućeg uzajamnog informisanja i unapređenja prakse”.

Skoro svi sagovornici su bili saglasni da je međusobna saradnja na relaciji VJT/VS između nosilaca pravosudnih funkcija koji postupaju u maloletničkim predmetima odlična.

VJT/VS koji primenjuju pojedine VN za sada u praksi nemaju direktnu saradnju sa ustanovama – organizacijama u kojima se sprovode pojedini vaspitni nalozi, već je ta saradnja posredna preko CSR.

Preporuke

Uloga VJT u sprovođenju ZM, posebno u primeni vaspitnih naloga nije odgovarajuća – proizilazi iz razgovora sa svim predstavnicima VJT. Sudije za maloletnike iz većine VS su preporučile da se posebna pažnja obrati na svrhu primene vaspitnih naloga – da ne dođe do pokretanja postupka prema maloletniku. Njihov stav je da se vaspitni nalozi primenjuju prvenstveno samo od strane VJT, a samo izuzetno ukoliko se takva mogućnost pojavi u toku pripremnog postupka da se primenjuju i od strane VS.

Tokom sastanaka VJT/VS preporučili su izmene koje bi poboljšale njihovu ulogu u postupanju s maloletnicima prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi i posebne obaveze i koje su u većini unete u zaključke i preporuke, kao i potrebu bolje saradnje na lokalnom nivou. Treba obezbediti uslove za izvršenje vaspitne mere posebne obaveze.

Tokom sastanaka VJT/VS iz pojedinih VJT/VS su dali i **određene sugestije koje su obrađene u zaključku i preporukama** i to:

- **Sugestije u vezi sa primenom vaspitnih naloga i posebnih obaveza:** Kad prilikom saslušanja u policiji maloletnik prizna izvršenje krivičnog dela, već tada bi trebalo da mu se pruži mogućnost da se izjasni oko eventualne primene vaspitnog naloga u odnosu na njega; Problem su voditelji slučajeva u CSR: ne može samo jedan član organa starateljstva da dostavlja celokupan izveštaj. Zbog toga VJT traže od CSR da njihov izveštaj bude kompletan. Često se traži dopuna izveštaja u pogledu njihovog izjašnjenja oko uzrasta, stepena zrelosti i drugih svojstava ličnosti maloletnika; Pojedini CSR ne postupaju u smislu čl. 64 ZM jer i dalje dostavljaju predlog umesto mišljenja zbog čega u žalbama branioци navode da CSR presuđuju. Nekad se u izveštaju ne pominje duševna zrelost; Unaprediti rad programa Libra koji se primenjuje u radu pisarnica VS jer pomenuti program nije prepoznao pojedine upisnike koje treba obavezno voditi za maloletnike – „Ivm“ i razmišljati o bazi podataka.
- **Sugestije u vezi sa primenom ostalih odredaba ZM i to:** U pogledu ličnosti koja postupava kao zamenik javnog tužioca, sudija za maloletnike odnosno kao branilac u maloletničkim predmetima; Potrebna je konstantna edukacija VJT i VS; Treba ažurirati vođenje upisnika „KE“ za maloletnike na nivou VS; Potreban je kontinuitet u radu zamenika javnih tužilaca odnosno sudija za maloletnike u ovim predmetima zbog izuzetne osetljivosti populacije sa kojom se susreću i gradnje međusobnog poverenja u toku postupka koji se vodi prema maloletniku; Potrebno je predvideti obavezan nadzor nad radom VS od strane sudija za maloletnike AS.
- **U predstojećim izmenama i dopunama ZM:** Omogućiti da VJT primenjuje sve vaspitne naloge, povećati broj vaspitnih naloga, a eventualno preispitati i mogućnost da se primenjuju za krivična dela za koja je zaprećena kazna zatvora do 8 godina. Pod najhitnije usaglasiti odredbe ZM sa odredbama novog ZKP; Preispitati odredbe da maloletni oštećeni ima punomoćnika obavezno za sva krivična dela, a takođe izmeniti odredbu da maloletnik u svim slučajevima ima obaveznu odbranu, pa da u tom slučaju branilac bude obavezan kada su u pitanju krivična dela za koja je zaprećena kazna zatvora preko tri godine.

U pogledu primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza, na osnovu razgovora sa predstavnicima pravosuđa mogu se izvesti sledeći

Zaključci

Prva grupa – napredak u odnosu na stanje konstatovano u analizi 2011. godine:

- **Vidljiv je pomak u primeni kako vaspitnih naloga tako i posebnih obaveza**

Kada su u pitanju **vaspitni nalozi, pomak je posebno uočljiv kod četiri najveća VS/VJT, koji su bili uključeni u pilot projekat** koji se odnosio na primenu vaspitnih naloga koji je sproveden u periodu od avgusta 2013. do novembra 2014. uz podršku IMG i to upravo u toku 2013. i 2014. godine.

Jedino otvoreno pitanje je kako dalje, da li će se taj pozitivan impuls dobijen tokom pomenutog projekta nastaviti i u narednom periodu i da li će zahvatiti i ostale VJT/VS u kojima se vaspitni nalozi za sada manje ili više primenjuju odnosno ne primenjuju.

- **Možemo sa sigurnošću da kažemo da su vaspitne mere posebne obaveze prihvaćene u sistemu maloletničkog pravosuđa kao adekvatne vaspitne mere upozorenja i usmeravanja koje se izriču prema maloletnicima, te da su preuzele primat u odnosu na drugu vaspitnu meru iz ove grupe – sudski ukor.**

U okviru ovih vaspitnih mera za sada su se jasno izdiferencirale pojedine posebne obaveze koje se primenjuju u skoro svim VS odnosno pojedine posebne obaveze koje se uopšte ili skoro uopšte ne primenjuju, što može da bude jasan signal da se u tom pogledu u predstojećim izmenama i dopunama ZM izvrše odgovarajuće izmene odnosno dopune pomenute vaspitne mere.

Izriču se maloletnim ali i punoletnim licima za krivična dela koja su izvršili kao maloletnici. Ova vaspitna mera izriče se i samostalno i pored drugih vaspitnih mera – pojačanog nadzora.

- Zbog napred navedenog i efekti primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza su pozitivni, što potvrđuju i utisci samih učesnika tj. njihovih roditelja/porodica vezano za izbor i primenu vaspitnih naloga, ali i dobijeni podaci u odnosu na primenu vaspitnih naloga – skoro potpuno odsustvo recidiva kod ove kategorije maloletnika. Slični podaci su i kada je u pitanju primena posebnih obaveza u većini gradova – nije veliki broj povratnika, uz izuzetak dva grada (Kragujevac, Pančevo) koji beleže veći broj povrata kod maloletnika, ali ni taj ne prelazi 20%.
- Najbrže je prihvaćena sugestija da se unapredi sistem praćenja i evidencije izrečenih vaspitnih naloga i vaspitnih mera posebne obaveze, što je učinjeno na dva načina:

Kroz sistem Libra koji sada prepoznaje sve one postupke u vezi sa maloletnicima koji nisu bili prepoznati ranije, a koji se primenjuje u radu pisarnica VS. Pomenuti program sada sadrži upisnike koje treba obavezno voditi za maloletnike – „lvn” i „lvm” (obrazac br. 42 i 43).

Kroz unapređenje statističkih listova koji se dostavljaju RZS od strane VJT/VS po pravnosnažnom okončanju postupaka prema maloletnicima, na osnovu kojih podataka je RZS unapredio podatke u zvaničnim publikacijama koje se odnose na maloletnike – kako u pogledu izrečenih vaspitnih naloga tako i vaspitne mere posebne obaveze. Sada je moguće precizno utvrditi broj izrečenih vaspitnih naloga ali i pojedinačno po vrstama koji su vaspitni nalozi izricani. Isto se odnosi na posebne obaveze.

Druga grupa – stanje bez bitnijih promena u odnosu na analizu iz 2011. godine:

- Sa maloletnicima u sukobu sa zakonom rade VJT i VS koje su prošli kroz odgovarajuću obuku sa maloletnicima kao izvršiocima krivičnih dela. Veći deo VJT i VS sa kojima je obavljen razgovor je obuku prošao pre reforme pravosuđa, ali je značajan broj javnih tužilaca i sudija počeo da radi u maloletničkim predmetima u poslednjih godinu dana. Zbog smanjenja broja javnih tužilaca i sudija, povećano je opterećenje različitim vrstama predmeta. Zbog toga se gubi specijalizacija za postupanje po maloletničkim predmetima, jer osim u najvećim sudovima i javnim tužilaštvima u svim ostalim pravosudnim organima javni tužioci i sudije za maloletnike postupaju i u drugim materijama.
- Zvanično objavljeni podaci o primeni vaspitnih naloga RZS i RJT razlikuju se od podataka dobijenih u svakom od pojedinih pravosudnih organa tokom poseta i razgovora. Zbog toga potrebno je usaglasiti način dostavljanja podataka o izrečenim i primenjenim vaspitnim nalogima između VJT – RJT odnosno RJT – RZS.

- Za sada je izostala kontinuirana obuka o primeni vaspitnih naloga prema maloletnicima i o izricanju vaspitne mere posebne obaveze maloletnicima, praćenju njihove realizacije, vođenju evidencije, izveštavanju.
- Vaspitni nalozi se i dalje u manjem broju primenjuju od strane VS, a kada je to slučaj u toku postupka i uvek na predlog javnog tužioca.
- Od vaspitnih naloga prema dobijenim podacima najviše je primenjeno izvinjenje i naknada štete i od strane VJT i od strane VS (čl. 7. t. 1. ZM), a potom uključivanje bez naknade u rad humanizarnih organizacija ili poslove, socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja (čl. 7. t. 3. ZM).
- Vaspitni nalozi koje mogu da primene samo VS – Podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga (čl. 7. t. 4. ZM) i Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu (čl. 7. t. 5. ZM) – primenjuju se u pojedinačnim slučajevima i njihova primena suštinski još nije počela u praksi.
- Posebne obaveze: redovno pohađanje škole, da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima, kao i uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili u poslove lokalnog, ekološkog ili socijalnog sadržaja (čl. 14. t. 3., 4. i 5. ZM) su najviše puta izrečene u posmatranom periodu. Izvinjenje (čl. 14. t. 1. ZM) je izrečeno i primenjeno od strane najvećeg broja sudova u posmatranom periodu.
- Praćenje izvršenja ove vaspitne mere sprovodi se preko nadležnog CSR – u pismenim izveštajima obaveštava VS koji je doneo rešenje o izricanju vaspitne mere posebne obaveze.
- U praksi VS počelo je, još uvek u malom broju i samo u Beogradu, poveravanja izvršenja vaspitnih mera posebnih obaveza prema maloletnicima stručnim licima (čl. 64. st. 2. ZM).
- Saradnja između nosilaca pravosudnih funkcija je odlična. Uz mali broj pozitivnih izuzetaka, i dalje kao i prilikom prvog monitoringa iz 2011. godine postoje brojni problemi koji otežavaju saradnju VJT i VS sa CSR u maloletničkim predmetima.

Još uvek su aktuelne preporuke koje su date i 2011. godine u početnoj analizi primene VN i PO.

→ **Nepotpun pravni okvir:**

U svim razgovorima sa javnim tužiocima odnosno sudijama za maloletnike ukazano je da i dalje postoji isti problem kao i 2011. godine – još uvek nije donet podzakonski akt Pravilnik o primeni vaspitnih naloga. Zbog toga, oni koji bi trebalo da primenjuju vaspitne naloge – VJT, pre svega ali i VS su ostali u tome uskraćeni, a to je trebalo da im bude putokaz kako treba postupati.

Prema mišljenju svih sagovornika **potrebno je u što kraćem roku doneti odgovarajući podzakonski propis ili primenu vaspitnih naloga regulisati u odredbama Zakona o izmenama i dopunama ZM** (eventualno novog ZM o kome se govori u javnosti), ali i tada ostaje deo koji mora da bude regulisan u podzakonskom propisu koji bi potom usledio – da se propišu procedure i standardi za primenu pojedinih vaspitnih naloga, ali i posebnih obaveza.

Jedini pozitivan izuzetak u tom pogledu je napravljen u 4 grada kroz pilotiranje vaspitnih naloga, gde su uključeni i pojedini predstavnici VJT/VS iz Beograda, Novog Sada, Niša i Kragujevca u

periodu od avgusta 2013. do novembra 2014. Navedeni predstavnici ovih pravosudnih organa su bili zaduženi i za kreiranje pravila za primenu pojedinih vaspitnih naloga, a rezultati njihovog rada treba da budu predstavljeni početkom decembra 2014. godine u Beogradu.

U novom propisu – bilo da su to odredbe Zakona o izmenama i dopunama ZM ili novi ZM **potrebno je definisati ko snosi troškove finansiranja kada je u pitanju primena vaspitnih naloga, ali i posebnih obaveza** odnosno drugih vaspitnih mera jer to sada nije precizno definisano.

Još uvek nije regulisano ko snosi troškove za primenu vaspitnih naloga – koji nisu krivične sankcije, a za sve krivične sankcije prema maloletniku navodi se da troškovi postupka padaju na teret budžetskih sredstava (čl. 94. st. 1. ZM) što je od posebnog značaja kada je u pitanju finansiranje primene pojedinih vaspitnih naloga (čl. 7. t. 4. ZM) odnosno posebne obaveze (čl. 14. t. 7. ZM) – podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića i opojnih droga.

Za javne tužioce, prema dobijenim podacima i na osnovu uvida u Pravilnik o upravi u javnim tužilaštvima i dalje postoji isti problem kao i prilikom pripreme studije 2011. godine jer nedostaje obavezno uputstvo RJT za materiju primene vaspitnih naloga.

Imajući u vidu sve ove sugestije **preporuka je da se u budućim izmenama i dopunama ZM dopune odredbe o primeni vaspitnih naloga i da se predvidi sledeće:**

Sve vaspitne naloge treba da primenjuju tužioci i sudije za maloletnike (na taj način otklanja se postojeća situacija da javni tužioci mogu primenjivati samo prva tri vaspitna naloga, dok sudije za maloletnike mogu primenjivati svih pet u ovom momentu predviđenih vaspitnih naloga).

Povećati broj vrsta vaspitnih naloga u odredbama ZM (da ih bude više od 5, koliko je sada predviđeno).

Kod svih krivičnih dela za koja je zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, **predvideti obavezu na strani javnog tužioca da primeni odnosno da pokuša primenu vaspitnog naloga ukoliko su za to ispunjeni predviđeni zakonski uslovi** („*priznanje krivičnog dela od strane maloletnika i njegov odnos prema krivičnom delu i oštećenom*“).

Ove uslove treba dopuniti utoliko što kao obavezan uslov treba predvideti i **pristanak maloletnika na primenu vaspitnog naloga, ali i to da priznanje krivičnog dela od strane maloletnika bude potkrepljeno i drugim dokazima** (a ne samo da to bude golo priznanje koje bi moglo da bude zloupotrebjeno na najrazličitije načine).

Takođe, treba precizno regulisati evidenciju i statistiku vaspitnih naloga – ko vodi te podatke (organ koji je odredio vaspitni nalog); kome se mogu dati podaci o određenom i primenjenim vaspitnim nalogima (samo sudu, javnom tužilaštvu i organu starateljstva na njihov obrazložen zahtev); ko vodi jedinstvenu statistiku o određenim i primenjenim vaspitnim nalogima na teritoriji Republike Srbije (ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa).

Regulisati ko snosi troškove finansiranja kada je u pitanju primena vaspitnih naloga (kao moguće rešenje predloženo je Državno veće tužilaca za viša javna tužilaštva).

→ **Obezbeđivanje preduslova za primenu vaspitnih naloga, kao i posebnih obaveza – specijalizacija i kontinuirana edukacija:**

Treba stvoriti preduslove za primenu vaspitnih naloga: materijalne i ljudske.

Za potrebe primene odnosno sprovođenja vaspitnog naloga potrebno je predvideti u budžetu VJT deo sredstava koji se odnosi i na postupanje u predmetima gde ima mogućnosti za primenu vaspitnih naloga, što do sada nije bio slučaj – deo materijalnih troškova na ime putnih troškova za lica koja po pozivu VJT dolaze u njihove prostorije radi moguće primene vaspitnih naloga. (U predlogu troškova za sledeću godinu VJT treba da dostave predlog troškova po ovom osnovu DVT – po čl. 13. – predlaže obim i strukturu budžetskih sredstava neophodnih za rad javnih tužilaštava za tekuće rashode i vrši nadzor nad njihovim trošenjem, u skladu sa zakonom). To je minimum dok se trajno ne reši pitanje ko snosi troškove finansiranja vaspitnih naloga koji ne spadaju u krivične sankcije već u diverzione mere. (Na taj način može se povećati broj primenjenih pojedinih vaspitnih naloga – iz čl. 7. t. 1. i 3. ZM, naročito kada su u pitanju lica koja ne žive u gradu koji je sedište VJT i zbog nemaštine ne mogu da dođu do grada, o čemu su se predstavnici svih VJT izjašnjavali tokom pripreme ove studije).

Potrebno je predvideti da se u okviru postojećeg javnotužilačkog kadra izvrši reorganizacija tako da pojedini zamenici javnih tužilaca postupaju isključivo ili pretežno po maloletničkim predmetima.

Potrebna je konstantna edukacija VJT i VS, koji postupaju u predmetima maloletnika. To se posebno odnosi na obuku o primeni vaspitnih naloga maloletnicima, praćenju realizacije, vođenju evidencije, izveštavanju i obuku o izricanju vaspitne mere posebne obaveze maloletnicima, praćenju realizacije, vođenju evidencije, izveštavanju, gde je, generalno posmatrano, od početka primene ZM takva obuka izostala. Treba težiti daljoj specijalizaciji VJT i VS koji postupaju samo u maloletničkim predmetima, ili bar pretežno u maloletničkim predmetima. U tom cilju potrebno je organizovati seminare, radionice i slične oblike razmene znanja i iskustva za VJT i VS.

Predvideti godišnji nadzor nad radom VJT/VS od strane AJT/AS, kako bi se ujednačavala sudska praksa na području svake apelacije. Predvideti i održavati godišnje sastanke VJT/VS na nivou cele zemlje, radi razmatranja spornih pitanja i ujednačavanja sudske prakse u radu na maloletničkim predmetima.

→ **Jednostavnije procedure za primenu vaspitnih naloga:**

Do momenta donošenja odgovarajućeg podzakonskog akta odnosno Zakona o izmenama i dopunama ZM ili dok se ne stvore uslovi da se posle pilot projekta koji je sproveden u periodu od avgusta 2013. do novembra 2014. godine ne započne sa jedinstvenim postupanjima od strane svih VJT na teritoriji Republike Srbije **potrebno je izbegavati svaki formalizam i ohrabrivati različite pristupe u radu pojedinih nosilaca pravosudnih funkcija koji dovode do cilja – primene vaspitnog naloga i skretanja maloletnika od ulaska u sistem krivične procedure.**

Preporuka je takođe, kao i prilikom analize iz 2011. godine **da pripadnici policije za maloletnike koji su u prvom kontaktu sa maloletnikom mogu da posle saslušanja traže izjašnjenje o saglasnosti za primenu vaspitnog naloga prema njemu.** (Prilikom saslušanja u prostorijama policijske uprave kada su ispunjeni svi uslovi koje predviđaju ZM i ZKP da bi se iskaz maloletnika mogao ceniti kao validan u toku sudskog postupka, kada je maloletnik priznao izvršenje

krivičnog dela i detaljno ga opisao, a radi se o krivičnom delu u odnosu na koje se može primeniti vaspitni nalog od strane javnog tužioca, posle prethodnih provera da li je maloletnik već evidentiran kao izvršilac krivičnih dela, policajac za maloletnike može predočiti maloletniku i njegovom zakonskom zastupniku mogućnost primene vaspitnog naloga od strane tužioca. U slučaju prihvatanja primene vaspitnog naloga u toj situaciji postupak se dalje ubrzava od strane VJT – jedna od sugestija u cilju jednostavnije procedure). Vrednost ovakvog postupanja je nesumnjiva jer se skraćuje postupak, maloletnik se upoznaje sa mogućnostima da ne bude uveden u određene krivične evidencije, čime se smanjuje broj predmeta u sudovima, ali i dužina trajanja postupka u VJT. Na taj način na maloletnike se deluje i preventivno i pozitivno.

→ **Dopuna upisnika i evidencija:**

U odnosu na studiju iz 2011. godine na ovom planu nije bilo pozitivnih promena u organizaciji javnog tužilaštva.

Potrebno je izmeniti upisnike i evidencije u VJT – predvideti rubrike u koje će se uvoditi vaspitni nalozi jer postojeći upisnici ne poznaju – nemaju određenu rubriku koja se odnosi na vaspitne naloge (Pravilnik o upravi u javnom tužilaštvu sa poslednjim izmenama i dopunama koje se primenjuju od 15.1.2013. godine u čl. 136. t. 3. i dalje predviđa samo jedan upisnik za maloletnike – upisnik „KTM“, te se vaspitni nalozi obično upisuju u rubriku „odbačaj prijave – drugi razlozi“). To je neadekvatno i neprepoznatljivo za statistiku koja se vodi.

Potrebno je uvesti tzv. pomoćne knjige – izvršenje vaspitnih naloga, kontrolnik izvršenja vaspitnih naloga, koje trenutno ne postoje u VJT.

→ **Modernizacija prikupljanja podataka:**

U ovom segmentu podaci još uvek nisu usklađeni u potpunosti na relaciji VJT – RJT – RZS zbog razlika koje postoje u podacima koje objavljuje RJT u pogledu primenjenih vaspitnih naloga od strane pojedinih VJT odnosno VS u odnosu na podatke koje smo dobijali na licu mesta od strane VJT.

→ **Adekvatno vrednovanje rada javnih tužilaca i sudija za maloletnike:**

I dalje postoji isti problem oko vrednovanja rada javnih tužilaca i sudija za maloletnike kao i prilikom analize iz 2011. godine. **Potrebno je vrednovati rad VJT i VS u primeni vaspitnih naloga, kao i rad sudija za maloletnike po „lvm“ predmetima.**

Postojeći propisi koji se odnose na rad nosilaca javnotužilačkih i sudijskih funkcija koje smo analizirali još uvek, kao i prilikom prethodne analize iz 2011. godine, ne vrednuju rad po predmetima vaspitnih naloga ni javnim tužiocima, a ni sudijama za maloletnike. Ista je situacija kada je postupanje sudija za maloletnike po „lvm“ predmetima. (Okvirna merila za određivanje broja sudija, prema čl. 3. t. 2. – vrednuju samo rad sudija po „Kim“ i „Km“ predmetima).

U odnosu na analizu iz 2011. godine uočen je napredak u javnotužilačkoj organizaciji utoliko što je tokom 2014. godine donet Pravilnik o kriterijumima i merilima rada javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca (Sl. glasnik RS 58/2014) gde se u okviru značenja izraza „tužilački akti“ pominje prvi put i rešenje kojim se nalaže ispunjenje vaspitnog naloga. Primena ovog Pravilnika počinje od 15.1.2015. godine. Na taj način postupljeno je po jednoj od preporuka analize 2011. godine gde je bilo navedeno da je potrebno doneti Pravilnik o merilima za vrednovanje rada javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca (Zakon o DVT – čl. 13.), kao preduslov vrednovanja njihovog

rada ili u okviru postojećih propisa o radu javnih tužilaca učiniti javnosti dostupnim podatke kako se meri rad na predmetima vaspitnih naloga.

Takođe, **potrebno je od strane VSS dopuniti postojeća Okvirna merila** – doneti nova merila kojima će na adekvatan način biti vrednovan rad sudija za maloletnike u svim vrstama maloletničkih predmeta, pored onih koji su već vrednovani (Zakon o VSS – čl. 13).

Uočeno je takođe, da se postupanju po maloletničkim predmetima u tužilačkoj, a i u sudijskoj organizaciji, kao i prilikom analize iz 2011. godine generalno ne pridaje odgovarajući značaj. (Ova vrsta predmeta se tretira kao nužno zlo, što je nedopustivo. Suština je u nepoznavanju ove materije i njenog značaja za celokupno društvo – jednoglasno mišljenje svih javnih tužilaca – sudija za maloletnike sa kojima smo razgovarali tokom ovih sastanaka u oktobru i novembru 2014. godine).

→ Jačanje kapaciteta u profesionalnoj saradnji, veštinama i rezultatima:

Potrebno je sprovesti obuku i stručnih lica iz CSR radi suštinskog upoznavanja sa odredbama ZM i do sada donetih podzakonskih propisa koji su od značaja za njihovu saradnju sa VJT i VS. U tom pogledu problemi koji su uočeni tokom analize iz 2011. godine su skoro u potpunosti isti do danas.

Obuka koja je sprovedena nakon usvajanja ZM do danas od strane PC/PA, u saradnji sa MUP RS i AKS obuhvatila je 4 od 5 ključnih aktera od značaja za pravilnu primenu ZM. Jedino nije bilo sistematske obuke stručnih lica iz oblasti socijalne zaštite – izostala je puna saradnja između ministarstava nadležnim za pravosuđe i socijalnu zaštitu. To se pokazuje potrebnim zbog brojnih problema koji opterećuju saradnju između pravosuđa i CSR, sa kojima smo upoznati tokom izrade ove studije. Ukazujemo na neke od problema u koje smo se i lično uverili na osnovu uvida u pruženu dokumentaciju:

Problem je u novoj organizaciji rada u CSR, gde samo voditelj slučaja piše izveštaj, te izveštaj ne sadrži sve komponente kao što je ranije sadržao, sa socijalnog, psihološkog i razvojnog aspekta (koje su pripremali socijalni radnik, psiholog i pedagog). Ovo sve iz razloga što ZM traži određeno izjašnjenje u pogledu uzrasta maloletnih učinilaca krivičnih dela. Zbog toga VJT/VS traže od CSR da njihov izveštaj bude kompletan, te se često traži dopuna;

Prisutno je i olako izjašnjavanje o necelishodnosti vođenja postupka prema maloletniku umesto o mogućnosti primene vaspitnog naloga;

Voditelji slučaja u pojedinim CSR ne postupaju u smislu čl. 64 ZM jer i dalje dostavljaju predlog umesto mišljenja zbog čega u žalbama branioci navode da CSR presuđuju. Izveštaje pojedinih CSR potpisuje direktor, a nije naglašeno ko je sačinio izveštaj.

Potrebno je da ova **obuka obuhvati različita stručna lica – iz socijalne zaštite i pravosuđa, po potrebi i policije**, da bi se u neposrednoj razmeni mišljenja između stručnjaka iz prakse razjasnilo kako treba sarađivati na primeni novih zakonskih rešenja. Smatramo da postoji potreba za senzibilisanjem stručnih lica za komunikaciju sa decom, za njihovu psihologiju i razvoj. Jačanje kapaciteta bi trebalo usmeriti na veštine i saradnju potrebne za postizanje konkretnih vidljivih i merljivih rezultata u uspešnoj primeni vaspitnih naloga, posebnih obaveza kao alternativne sankcije u sistemu vaspitnih mera i uopšte u izvršavanju vaspitnih mera. Buduća obuka treba da prati nove zakonske odnosno podzakonske propise i njihovu primenu, standarde.

Potrebno je takođe, **uspostaviti saradnju i sa stručnim licima – OCD** u cilju primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza. Ova zakonska mogućnost se za sada ne koristi odnosno tek počinje da se koristi, ograničeno i u najvećem gradu; sklopiti ugovore i izvršiti akreditaciju kvalifikovanih OCD koje će biti uključene u primenu vaspitnih naloga i posebnih obaveza kroz različite programe. Potrebno je obezbediti i stabilna sredstva finansiranja takvih obuka i programa koji bi se sprovodili u okviru Pravosudne akademije odnosno nadležnih orana i službi Ministarstva rada i socijalne politike.

→ Jačanje saradnje na lokalnom nivou

Potreba bolje saradnje na lokalnom nivou jer se bez te saradnje ne mogu sprovesti svi vaspitni nalozi a ni sve v.m. posebne obaveze. (U ovom momentu mali broj gradova može se pohvaliti da je doneo lokalni plan aktivnosti u borbi protiv maloletničkog kriminaliteta i da ima osmišljen plan aktivnosti za sprovođenje diverzionih mera odnosno primenu alternativnih sankcija u tom pogledu. Inicijatori saradnje bi trebalo da budu nosioci pravosudnih funkcija na lokalnom nivou – VJT i VS. Cilj bi bio uključivanje što većeg broja partnera sa područja svih opština koje pripadaju okrugu u okviru koga je teritorijalna nadležnost VJT– VS, a ne da se zaobiđu opštine van sedišta okruga koji se suočavaju sa istim problemima).

Preporuke koje su dobijene tokom razgovora, delom se odnose i na:

→ Izmene i dopune ZM

Preporuke se delom odnose i na izmene i dopune ZM, a delom na poboljšanje ljudskih kapaciteta za adekvatniju primenu odredaba ovog zakona:

Potrebno je proširiti mogućnost primene vaspitnih naloga od strane VJT na sve vaspitne naloge odnosno predvideti i nove vaspitne naloge.

Potrebno je obavezno prisustvo maloletnika sednici veća za maloletnike, jer se dolazi do apsurdne situacije da se izrečena vaspitna mera saopštava braniocu maloletnika (čl. 73. st. 3 ZM).

Potrebno je uvođenje stručnih lica u VS/VJT koja bi pomogla u radu sa maloletnicima. Treba zaposliti psihologe – pedagoge, koji bi pomagali u radu, a istovremeno bili veza sa CSR. Oni bi na osnovu analize maloletnika u sukobu sa zakonom mogli da budu pomoć VJT da se odluče u pogledu primene vaspitnih naloga, oportuniteta, uslovljenog oportuniteta, a bili bi angažovani u pružanju pomoći VS u praćenju maloletnika kod izvršenja posebnih obaveza. U tom pogledu nije načinjen nikakav pomak u odnosu na analizu iz 2011. godine iako su se pojedini najveći sudovi sa pismenim zahtevima obraćali Ministarstvu pravde tražeći da im se odobri zapošljavanje psihologa – pedagoga.

U najkraćem roku izvršiti usaglašavanje odredaba ZM sa odredbama novog ZKP posebno u pogledu pravila postupka koji se vodi prema maloletnicima odnosno u delu koji se odnosi na pravila postupka gde su maloelelnici oštećeni u krivičnom postupku.

Izveštaj sa sastanaka u centrima za socijalni rad

U periodu od 20. oktobra do 10. novembra 2014. godine realizovano je 10 sastanaka u 10 gradova (Beograd, Niš, Kragujevac, Novi Sad, Subotica, Kraljevo, Užice, Kruševac, Novi Pazar, Pančevo) sa 42 stručnjaka/predstavnika CSR¹⁵ iz tih gradova. Među učesnicima bilo je 26 voditelja slučaja (socijalni radnici, specijalni pedagozi, psiholozi i pedagozi), 4 rukovodioca Službi za decu i mlade, 3 direktora, 5 supervizora, 2 rukovodioca drugih službi, 1 pravnik i 1 saradnik CSR-a na projektu pilotiranja vaspitnih naloga. Osnova za razgovore su bila pitanja iz unapred pripremljenih i sagovornicima blagovremeno dostavljenih struktuiranih upitnika,¹⁶ što je doprinelo većoj pripremljenosti učesnika za razgovor a rezultiralo je efikasnošću (sastanci su trajali između 2 i 2 i po sata).

Saznanja do kojih smo došli tokom sastanaka sa predstavnicima CSR, organizovana su u četiri tematske celine koje prezentujemo u delu izveštaja koji sledi: 1. Ljudski resursi/obučenost; 2. Procedure u primeni diverzionih mera; 3. Mehanizmi saradnje; 4. Efekti primene diverzionih mera. Ključni nalazi sumirani su u uvodnom delu svake tematske celine. Preporuke sagovornika iznete su u završnom delu izveštaja o sastancima sa predstavnicima centara za socijalni rad.

Ljudski resursi/Obučenost

- *Nedovoljna je specijalizovana obučenost stručnjaka iz svih CSR-a i realizatora diverzionih mera – potrebne su kontinuirane, dodatne profesionalne obuke, poput obuka koje su imali stručnjaci iz 4 grada gde se pilotiraju VN.*
- *Neadekvatna je unutarnja organizacija rada u CSR i velika je opterećenost stručnjaka u službama – postoji potreba za unapređenjem organizacije rada*

Sa maloletnicima u sukobu sa zakonom u CSR rade visoko obrazovani stručnjaci, ali ne svi sa specijalizovanim dodatnim obukama za rad sa ovom ciljnom grupom.

Većina ovih stručnjaka, u periodu koji pokriva ovo istraživanje, nisu imali priliku da se dodatno obrazuju uz rad, kroz učešće u realizaciji projekata koji su za temu imali pitanja u vezi sa postupanjem sa maloletnicima koji su u riziku ili u sukobu s zakonom i prema kojima treba da se primenjuju diverzione mere.

Od 2011. godine, od 10 CSR-a uključenih u istraživanje, ne računajući 4 CSR u kojima se u 2014. vrši pilotiranje VN (Beograd, Novi Sad, Kragujevac i Niš), samo su stručnjaci iz CSR Novi Sad realizovali projekte koji su za temu imali rad sa maloletnicima koji su u riziku ili sukobu sa

¹⁵ Spisak učesnika na svim sastancima je dat u Aneksu 1.

¹⁶ Pitanja iz Upitnika se uglavnom poklapaju sa pitanjima po kojima su vođeni razgovori u istim CSR i 2011. godine.

zakonom,¹⁷ dok je GCSR Beograd učestvovao u realizaciji jednog takvog projekta.¹⁸ U 2014. godini, 4 CSR učestvuju u projektu „Unapređenje primene vaspitnih naloga” (projekat IMG-a u partnerstvu sa RZSZ). Ni jedan od preostalih 6 CSR nisu imali projektna iskustva na ovu temu.

Dobra je okolnost što su neki voditelji slučaja iz službi za rad sa decom i mladima, u čiju nadležnost spada i rad sa maloletnicima u sukobu sa zakonom, ranije radili u timovima za maloletničku delinkvenciju, pa imaju bogata, dugogodišnja praktična iskustva. Oni su imali ranije i profesionalne obuke, što nije slučaj sa mlađim kolegama.

Stručnjaci iz CSR-a Novi Sad od 2011. godine svake godine organizuju jednodnevnu konferenciju svih aktera iz Južnobačkog okruga, angažovanih u radu sa decom koja su u sukobu sa zakonom (pravosuđe, socijalna zaštita, policija). Na ovim konferencijama razmenjuju iskustva o radu na problematici iz maloletničkog pravosuđa u tekućoj godini, unapređuju dobre prakse, učvršćuju unutarsektorsku saradnju – između stručnjaka različitih CSR-a, kao i između stručnjaka unutar pravosuđa, tako i intersektorsku saradnju.

Stručnjaci iz 4 CSR-a (Beograd, Novi Sad, Niš i Kragujevac), koji učestvuju u pilotiranju vaspitnih naloga, kao i stručnjaci iz organizacija u kojima se pilotiraju vaspitni nalozi, prošli su sledeće obuke:

- Dvodnevnu obuku na temu: „Uloga centra za socijalni rad i drugih pružalaca usluga socijalne zaštite u primeni vaspitnih naloga”. Obuku je realizovao RZSZ, po akreditovanom programu, uz podršku UNICEF-a krajem 2012. godine na 4 lokacije: u Beogradu, Kragujevcu, Nišu i Novom Sadu. Na ovoj obuci učestvovalo je 116 stručnjaka;
- Jednodnevnu obuku na temu: „Nalaz i mišljenje organa starateljstva”, koja je bila usmerena na razvoj znanja i veština stručnih radnika za izradu nalaza i mišljenja koji se dostavljaju predstavnicima maloletničkog pravosuđa. I ovu obuku je realizovao RZSZ, po akreditovanom programu, u aprilu 2013. godine. Na ovoj obuci bilo je 19 učesnika koji su bili učesnici i prethodne, dvodnevne obuke.

Sagovornici iz ova 4 grada su izneli stav da su im ove obuke bile veoma korisne za svakodnevnu praksu i rad kao i materijali koje koriste, ali da obuke treba da se organizuju i za sve ostale stručnjake koji rade na problematici maloletničkog pravosuđa.

Svi voditelji slučaja i supervizori iz Službe za zaštitu dece i mladih iz CSR-a Niš (njih 15) su prošli četvorodnevnu OPTIMUS obuku – „Optimalni program tretmana i integracije mladih u sukobu sa zajednicom”¹⁹ u oktobru i novembru 2014.

Stručnjaci iz preostalih 6 CSR, kao i drugi pružaoci usluga iz socijalne zaštite nisu prošli nikakve obuke na ovu temu. Neki voditelji slučaja sa manje radnog iskustva nisu imali nikakvu dodatnu specijalizovanu obuku iz ove problematike.

¹⁷ Projekti: „Klub 08” – Dnevni boravak za intenzivan rad sa maloletnim učiniocima krivičnih dela; „Vodič kroz prava maloletnih lica i kroz zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela”; „Promena je u meni” i „Izbor je moj” – programi radionica za prevenciju nasilničkog ponašanja kroz učenje veština ovladavanja vlastitim nezdravim i negativnim emocijama; „Putem, NE stramputicom” – prevencija nasilja među mladima; „Deca deci” – set multimedijalnih radionica za decu i omladinu sa poremećajima u ponašanju – korisnici Dnevnog boravka; „Vršnjačko nasilje” – program radionica za prevenciju; „Edukacija profesionalaca u školskom sistemu o maloletničkoj delinkvenciji.

¹⁸ Projekat „Ostavi drugačiji otisak na svet”, čiji je nosilac OCD IAN iz Beograda.

¹⁹ Akreditovani program obuke autora dr Jasne Hrnčić, dr Tamare Džamonje i mr Vere Despotović.

Pisane materijale (pravila ponašanja, smernice, priručnike itd.) o načinu postupanja sa maloletnicima kod kojih se primenjuju diverzione mere imaju 4 centra u kojima se pilotiraju vaspitni nalozi. To su materijali koje su učesnici u pilotiranju dobili od RZSZ-a i IMG-a ili su proizvedeni kroz realizaciju projekta. Radi se o sledećim materijalima:

- Predlog standarda i procedura za primenu vaspitnih naloga;
- Plan realizacije VN, uput za VN, evidencioni list;
- Osnovni podaci o maloletniku
- Evaluacija za organizatora vaspitnih naloga
- Evaluacija za voditelja slučaja
- Evaluacija za roditelja/staratelja
- Evaluacija efekata vaspitnog naloga – forma za voditelja slučaja
- Evaluacija efekata vaspitnog naloga – forma za roditelja
- Evaluacija efekata vaspitnog naloga – forma za dete
- Test ličnosti za adolescente (ATCI – 46)
- Upitnik snaga i teškoća za maloletnike (SDQ)
- U pripremi su materijali: Vodič za mentore; Vodič za volontere u organizacijama (IAN i GCSR Beograd, CSR Novi Sad);

Stručnjaci iz preostalih 6 CSR nemaju materijale na ovu temu, izuzev što je voditelj slučaja, sagovornik iz CSR Novi Pazar naveo da koristi materijal Predlog standarda i procedura za primenu VN.

Organizacija rada u CSR (koja se zvanično primenjuje od 2008. godine, sa izmenama iz dopunama iz 2010, 2011. i 2012. godine) je takva da su stručnjaci podeljeni u službe. Oni voditelji slučaja koji rade sa maloletnicima u sukobu sa zakonom, odnosno koji rade na praćenju realizacije diverzionih mera, su članovi Službe za zaštitu dece i mladih. Unutar Službe nema specijalizovanih timova za specifičnu problematiku kod dece i mladih, već se predmeti od strane rukovodioca Službe uglavnom podjednako distribuiraju svim voditeljima slučaja. Jedini izuzetak je CSR Novi Pazar, gde od 6 voditelja slučaja iz ove Službe samo jednom se delegiraju predmeti maloletnika u sukobu sa zakonom. Od preostalih 9 CSR, u GCSR Beograd (17 odeljenja) na ovim poslovima radi 163 voditelja slučaja, a u drugih 8 CSR ukupno 99.

Većina sagovornika (svi izuzev sagovornika iz Beograda, gde smo razgovarali samo sa 2 stručnjaka iz GCRS Beograd, ali ne iz odeljenja, i Novog Pazara) su ukazivali na manjkavosti ovakve organizacije rada. Oni smatraju (posebno oni sa dužim radnim iskustvom koji su po ranijoj organizaciji rada radili u timu za maloletničku delinkvenciju) da bi mnogo bolje bilo kada bi unutar Službe postojali specijalizovani timovi za pojedine oblasti/problematike dece i mladih, kao npr. tim za decu u riziku i/ili sukobu sa zakonom, za starateljstvo, za decu koja su zlostavljana/zanemarena, itd. U tom slučaju bi voditelji slučaja mogli više da se posvete deci sa kojom rade i problematici kojom se bave, a direktori CSR-a bi onda tačno znali kog stručnjaka šalju na koju vrstu specijalizovane obuke. Sa druge strane, to bi im olakšalo i komunikaciju/saradnju sa stručnjacima iz pravosuđa i drugih sistema. Pri sadašnjoj organizaciji rada voditelji slučaja u praksi rade sa potpuno različitim kategorijama slučajeva i dece i problema i ni za jednu ne mogu da se specijalizuju (kako kažu „*stručnjaci su opšte prakse*“).

Drugi problem je što, kako vođitelji slučajeva navode, da su uglavnom preopterećeni brojem predmeta za koje su odgovorni. Navodili su da tokom godine dobiju i po 100 novih predmeta, što kad se sabere sa onima na kojima već rade bude po 250-300 predmeta. Naglašavaju da Pravilnikom nije predviđeno koliko maksimalno predmeta može da ima jedan vođitelj slučaja. Indikativan je navod jedne od sagovornica koja kaže „*dok sam se ja bavila postavljanjem pitanja maloletniku iz obrasca za početnu procenu i popunjavanjem istog, nisam stigla ni da pogledam dete. Kada je dete otišlo, shvatila sam da kada bih ga sutra srela na ulici, ne bih ga ni prepoznala, pa sam ga zvala da naknadno dođe u centar, da bih ga bolje upoznala.*”

Gotovo svi sagovornici su isticali problem nedovoljne obučenosti za ovu usko specijalizovanu problematiku i naglašavali da su im potrebni dodatni programi obuke za rad i postupanje sa maloletnicima u sukobu sa zakonom i prema kojima se primenjuju diverzione mere.

Najčešće su predlagali sledeće teme za obuku:

- Kako nastaje problem sukoba sa zakonom, uzroci i na koji način ga prevenirati;
- Kako prepoznati koji je vaspitni nalog dobar za kojeg maloletnika;
- Motivacija maloletnika za uključivanje u aktivnosti humanitarnog rada;
- Tretman maloletnika u sukobu sa zakonom, rad sa njegovom porodicom i rad sa lokalnom zajednicom;
- Obuka za medijaciju između žrtve i učinioca;
- Procena rizika i praćenja napretka maloletnika;
- Komunikacija, vođenje intervjua i uspostavljanje saradnje sa maloletnikom;
- Kreiranje plana obaveza za maloletnika prema kome je izrečena diverziona mera;
- Trening za jačanje profesionalnih kompetencija za rad sa decom u sukobu sa zakonom;
- Za realizaciju samog vaspitnog naloga što uključuje i obuke za izradu plana realizacije i praćenje, plana primene i izveštavanja i kasnije po realizaciji plana podrške i praćenja;
- Rad sa decom koja imaju probleme u ponašanju, a krivično su neodgovorna.

Uz osnovni set pitanja iz celine „Ljudski resursi/Obučenost”, sagovornicima iz CSR-a smo postavili i 2 dodatna pitanja koja nisu direktno u vezi sa primenom vaspitnih naloga i posebnih obaveza, već u vezi sa realizacijom drugih vaspitnih mera, koje je kao novine doneo ZM, npr. realizacija vaspitne mere *Pojačanog nadzora u drugoj porodici* ili vaspitne mere *Pojačanog nadzora uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitanje i obrazovanje maloletnika* ili pak poveravanje realizacije vaspitne mere *Pojačanog nadzora od strane organa starateljstva* nekom drugom stručnjaku izvan CSR.

Ove novine se i posle 9 godina od početka primene ZM, nažalost, veoma retko, odnosno sporadično primenjuju. U CSR Niš, do pre dve godine dok je projektno funkcionisao dnevni boravak pri Zavodu za vaspitanje dece i omladine u Nišu, vaspitna mera pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi je primenjivana. U Novom Sadu su imali nekoliko slučajeva mera pojačanog nadzora uz dnevni boravak i nekoliko slučajeva mera pojačanog nadzora u drugoj porodici, pri čemu su to bile srodničke porodice. U Pančevu su imali jedan slučaj da pojačan nadzor od strane organa starateljstva vrši vaspitač iz Doma u kome je maloletnik i boravio. U Novom Pazaru su nudili da vaspitnu meru pojačan nadzor od strane organa starateljstva povere stručnjacima iz NVO sektora da je realizuju ali, po rečima sagovornika, „*oni nisu bili spremni da preuzmu tu odgovornost*”.

Proces

-
- **Različite su prakse oko uloge organa starateljstva u izboru i sprovođenju diverzionih mera – nisu jasno raspodeljene uloge i odgovornosti, izuzev u 4 grada gde se pilotiraju vaspitni nalozi.**
-

Iako se vaspitni nalozi primenjuju prema nešto većem broju maloletnika u periodu od 2011. godine, njihova primena se znatno intenzivira u 2014. godini i to u 4 CSR-a gde se isti pilotiraju kroz projekat.

U ta četiri CSR (Beograd, Niš, Novi Sad i Kragujevac), sagovornici su uglavnom na istovetan način opisivali svoje postupke, u vezi sa izborom i sprovođenjem vaspitnih naloga. Svi se drže smernica iz Predloga standarda i procedura za primenu vaspitnih naloga, koji je pripremljen od strane radnih grupa predvođenih RZSZ u junu 2012. godine u sklopu projekta reforme maloletničkog pravosuđa koji sprovodi IMG.

Svoje postupke sagovornici iz ova četiri CSR uglavnom su opisivali na sledeći način:

Kada viši javni tužilac/sudija pošalje zahtev CSR-u za procenu da li postoje uslovi za primenu vaspitnog naloga i kog vaspitnog naloga, voditelj slučaja koji je dobio predmet na rad poziva maloletnika i njegovog roditelja/staratelja, vrši procenu i šalje izveštaj pravosudnom organu. Zavisno od ishoda procene, CSR učestvuje i dalje u postupku u pripremi realizacije diverzione mere.

Naglasili su da postoji Interno uputstvo u procesu pilotiranja standarda i procedura za primenu vaspitnih naloga prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Tim internim uputstvom, kako su sagovornici rekli, precizirani su:

- Uslovi za primenu vaspitnih naloga;
- Obaveznost VJT/VS da će u postupku primene vaspitnih naloga pribaviti stručni nalaz i mišljenje CSR-a;
- Ko u CSR-u daje stručni nalaz i mišljenje za ocenu celishodnosti za primenu vaspitnog naloga i u kom roku;
- Pri davanju mišljenja šta stručni tim posebno mora uzimati u obzir;
- Vrste vaspitnih naloga koje VJT/VS može izreći i njihovo trajanje;
- Pravnosnažno rešenje VJT/VS o izricanju vaspitnog naloga i kome se ono dostavlja;
- Obaveza stručnog radnika zaduženog za sprovođenje vaspitnog naloga o sačinjavanju plana sprovođenja istog;
- O obavezi izveštavanja voditelja slučaja organu koji je izrekao vaspitni nalog i o proceduri vanrednog izveštavanja.

U daljem opisu procedure, sagovornici su naveli da:

- Tužilaštvo/sud dostavlja CSR-u rešenje o primeni vaspitnog naloga;
- Voditelj slučaja u roku od 7 dana poziva maloletnika i roditelja/staratelja sa kojima razgovara o organizacijama i vrsti vaspitnog naloga koji će se realizovati;

- Voditelj slučaja pismeno obaveštava organizaciju, odnosno osobu u njoj, zaduženu za realizaciju vaspitnog naloga;
- Organizacija je dužna da CSR pisano obavesti o prijemu maloletnika i dostavi ime i prezime osobe zadužene za planiranje izvršenja naloga;
- Pravi se plan izvršenja vaspitnog naloga (pravi ga voditelj slučaja u saradnji sa zaduženom osobom iz organizacije u kojoj će vaspitni nalog biti realizovan, uz konsultacije sa maloletnikom, odnosno njegovim roditeljem/starateljem). Donet plan potpisuju svi učesnici;
- Voditelj slučaja obaveštava tužilaštvo/sud o datumu početka ispunjenja vaspitnog naloga uz slanje kompletnog plana za izvršenje;
- Voditelj slučaja redovno kontaktira maloletnika ili roditelja i evidentira tok ispunjenja vaspitnog naloga;
- Organizacija obaveštava voditelja slučaja ako je maloletnik odustao od ispunjenja vaspitnog naloga;
- Kada se vaspitni nalog ispuni, voditelj slučaja obaveštava tužilaštvo/sud o ispunjenju istog. Tom prilikom dostavlja i obrazloženu procenu da li je maloletnik ispunio vaspitni nalog u potpunosti ili delimično. Obaveštenje se šalje u roku od 15 dana od dana ispunjenosti vaspitnog naloga.

Sagovornici iz ova četiri CSR-a su nam potvrdili da i u ovogodišnjoj praksi nadležni javni tužilac ili sudija za maloletnike izbor i primenu vaspitnog naloga vrši u saradnji sa roditeljima/staraocem maloletnika i nadležnim organom starateljstva.

U preostalih šest CSR dobili smo od sagovornika odgovore koji nas upućuju na konstataciju da stručnjaci iz CSR-a ili ne učestvuju u izboru vaspitnog naloga, ili ih nisu ni imali, ili ako učestvuju, to je u sporadičnim slučajevima. Da li tužioci/sudije uključuju maloletnike i njihove roditelje/staratelje u izbor vaspitnog naloga, sagovornici iz preostalih 6 CSR-a nisu znali.

U Subotici, sagovornici su naveli da nije ni bilo izrečenih vaspitnih naloga od 2011. godine. U Užicu bio je samo jedan vaspitni nalog, izrečen od strane VJT u 2013. godini, uz prethodno pribavljeno mišljenje CSR-a. U Novom Pazaru imali su 5 vaspitnih naloga i to svih 5 u 2012. godini i sve ih je izrekao sudija nakon izveštaja CSR-a, ali bez konsultacije sa voditeljem slučaja. U Kraljevu, Kruševcu i Pančevu stručnjaci iz CSR-a ne učestvuju u izboru vaspitnog naloga.

Mehanizmi saradnje

- *Nisu jasno utvrđeni principi saradnje ključnih aktera u realizaciji diverzionih mera, stoga se prakse razlikuju.*
- *Saradnja u praksi postoji i funkcioniše, čak i tamo gde nije formalizovana.*

Kada su u pitanju mehanizmi saradnje/sporazumi između pravosudnih organa (koji primenjuju vaspitne naloge ili izriču posebnu obavezu s jedne strane, CSR sa druge strane i organizacija/institucija u kojima se vaspitni nalog, odnosno posebna obaveza sprovodi sa treće strane), situacija nije jednobrazna u svim sredinama.

Tripartitni sporazum o saradnji sklopljen je samo u Kragujevcu i to u okviru realizacije projekta pilotiranja primene vaspitnih naloga između VJT u Kragujevcu, VS u Kragujevcu i CSR Kragujevac. Predmet tog sporazuma je: načelno regulisanje toka sprovođenja vaspitnih naloga, međusobno informisanje, uloga i odgovornosti potpisnika sporazuma u primeni vaspitnih naloga i poverljivost podataka. Sagovornici iz CSR-a smatraju da im ovaj sporazum umnogome olakšava saradnju sa pravosudnim organima, jer je kroz njega sve definisano i nema svođenja odnosa na lične odnose i relacije. Ovaj tripartitni sporazum sklopljen je samo na period trajanja realizacije projekta i veliki je izazov kako će se saradnja odvijati nakon završetka projekta.

Uprkos činjenici da u ostalim sredinama nisu kroz pisane mehanizme uređeni principi saradnje, sagovornici navode da su uglavnom zadovoljni saradnjom sa stručnjacima iz pravosuđa jer postoji međusobno uvažavanje i razumevanje, tim pre što se saradnja uglavnom uspostavlja na ličnom nivou pojedinaca zaduženih za određene poslove.

Stručnjaci iz 8 od 10 CSR-a naveli su da CSR imaju sklopljene sporazume/protokole o saradnji između CSR-a i organizacija/institucija u kojima se sprovode vaspitni nalozi, za razliku od 2011. godine, kada ih je imalo 6 od 10 CSR-a. U momentu pisanja ovog izveštaja **sporazume/protokole nemaju CSR-i Subotica i Novi Pazar**. Svi ostali centri imaju sporazume/protokole o saradnji sa po više organizacija/javnih ustanova iz grada/opštine gde je lociran CSR. Najviše ih ima GCSR Beograd (4 memoranduma o saradnji sa 4 gradska sekretarijata²⁰ i 9 protokola o saradnji sa 9 OCD²¹ iz Beograda); CSR Kragujevac (sporazumi sa 12 organizacija/ustanova), CSR Pančevo sa 7, Novi Sad sa 6, Niš sa 5, Užice sa 4, dok Kraljevo sarađuje sa 3, a Kruševac sa 2 organizacije/ustanove.

U svim sredinama gde imaju sklopljene sporazume, izuzev Beograda, centri su ih sklapali sa lokalnim javnim komunalnim preduzećima i socijalnim ustanovama, dok samo u Kraljevu, pored Beograda, sarađuju i sa organizacijom Crvenog krsta i Kruševcu, gde sarađuju i sa Savezom slepih.

Na osnovu razgovora sa stručnjacima možemo zaključiti da je jako dobra opcija da u gradovima ima više različitih pružalaca usluga kod kojih se mogu realizovati diverzione mere. Posebno je važno mapirati OCD i javne ustanove koje imaju iskustva i stručne potencijale za realizaciju vaspitnih naloga: *„Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu“* i *„Podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga“*.

Raznolika je praksa o mehanizmima i procedurama u samim organizacijama gde se sprovode vaspitni nalozi i/ili posebne obaveze. **U četiri CSR gde se pilotiraju vaspitni nalozi, procedure i mehanizmi** u organizacijama su uspostavljene kroz projekat i **definisane su u sporazumima o saradnji između CSR-a i organizacija**. Delovi procedura mogu se naći i u samim planovima sprovođenja vaspitnih naloga koji potpisuju maloletnik, roditelj/staratelj, zaduženi radnik iz ustanove i voditelj slučaja. Dodatno, OCD GRIG i IAN iz Beograda ima svoje, od ranije utvrđene procedure, uključujući i to ko je odgovorna osoba za maloletnika, koje aktivnosti se sprovode sa maloletnikom, način i dinamika izveštavanja, sadržaj izveštaja, itd.

²⁰ Sekretarijat za socijalnu zaštitu; Sekretarijat za obrazovanje; Sekretarijat za zaštitu životne sredine i Sekretarijat za kulturu.

²¹ NVO IAN; Crveni krst Beograda i opštinske organizacije CK Savski Venac, Palilula, Stari grad, Vračar, Rakovica, Mladenovac, Zvezdara

U ostalim sredinama nisu jasno uspostavljeni mehanizmi i procedure u organizacijama u kojim se sprovode diverzione mere. Uglavnom se prave dogovori između voditelja slučaja, maloletnika, roditelja/staratelja i odgovorne osobe iz organizacije koja prati maloletnike za vreme sprovođenja diverzione mere. Zavisno od rasporeda odlaska u školu, pravi se raspored u organizaciji, a dnevna satnica u odnosu na ukupnu satnicu i mogućnosti maloletnika.

Gotovo bez izuzetka, svi sagovornici iz CSR-a su navodili da su uglavnom zadovoljni saradnjom sa ustanovama u kojima se realizuju diverzione mere. Tamo gde je bilo problema u saradnji, ona je odavno prekinuta, kao na primer u Subotici, gde od 2011. godine CSR nema saradnju sa Crvenim krstom, Rasadnikom i ZOO vrtom, jer kako kažu: „te ustanove nisu želele dalju saradnju zbog neozbiljnosti maloletnika...”.

Kada je u pitanju izveštavanje od strane organizacije/institucije gde se sprovode diverzione mere ka CSR-u, i tu je raznolika praksa o procedurama. **U 4 grada** gde se pilotiraju vaspitni nalozi, **procedure izveštavanja su utvrđene u skladu sa predlogom procedura i standarda za pilotiranje vaspitnih naloga** (zadužena osoba u organizaciji šalje izveštaj CSR-u na 2 meseca, a ako maloletnik ne dolazi, šalje vanredni izveštaj u roku od 3 dana ili ako je u pitanju škola, u roku od 7 dana). U Pančevu, ako je sve u redu, organizacije šalju pisani izveštaj CSR-u samo nakon okončanja diverzione mere. U Novom Pazaru ne pišu izveštaj, već usmeno izveštavaju voditelja slučaja, a u Subotici, Užicu, Kraljevu i Kruševcu, nema posebno utvrđenih procedura, već se radi prema internim dogovorima.

Stručnjaci iz 4 CSR, gde se pilotiraju vaspitni nalozi, su veoma zadovoljni izveštajima, kako su sagovornici izneli, izveštaji su detaljni, sadržajni i organizacije ih pišu poštujući utvrđene standarde i procedure.

Stručnjaci iz preostalih centara naglašavaju da su delimično zadovoljni saradnjom i kvalitetom izveštaja, naglašavaju da su oni šturi, ali i da centri ne mogu da se žale, jer oni sami nisu ponudili organizacijama formate za kvalitetnije izveštaje.

Pitanja bezbednosti i osiguranja maloletnika u organizacijama gde se sprovode diverzione mere, **regulisana su u 4 grada** gde se pilotiraju vaspitnih naloga **putem ugovora o osiguranju** sa nekom od osiguravajućih kuća, za vreme angažmana.

U ostalim sredinama ova pitanja nisu normativno regulisana, ali su sagovornici u Kruševcu, Kraljevu, Pančevu i Novom Pazaru naveli da se vodi računa da se maloletnicima daju poslovi na kojima je manji rizik od povreda.

Većina maloletnika prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi su stariji maloletnici, muškog pola i najviše je onih sa završenom osnovnom školom i onih koji pohađaju srednju školu (nepotpuna srednja škola).

Najčešće se primenjuju 1. i 3. vaspitni nalog, poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na drugi način otklonile štetne posledice dela (1.) i uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja (3.).

Tabela 11. Broj maloletnika u 10 gradova sa primenjenim VN u periodu 2011-2014.
– podaci CSR

RB	CSR vaspitni nalozi zbirno	2011	2012	2013	2014 ²²	Ukupno
1	Beograd	0	74	0	22	96
2	Novi Sad	9	10	7	24	50
3	Niš	0	0	7	38	45
4	Kruševac	0	14	13	13	40
5	Kragujevac	0	0	0	36	36
6	Kraljevo	3	6	8	3	20
7	Novi Pazar	0	5	0	0	5
8	Pančevo	0	2	2	0	4
9	Užice	11	5	1	0	17
10	Subotica	0	0	0	0	0
Ukupan broj maloletnika		23	116	38	136	313

Kao što se iz tabele vidi, vaspitni nalozi se nejednako primenjuju u različitim sredinama i evidentna je promena u 2014. godini u 4 grada gde se projektno finansira pilotiranje vaspitnih naloga. U ova 4 grada najčešće se primenjuje 3. vaspitni nalog – uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, pa 1. vaspitni nalog – poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na drugi način otklonile štetne posledice dela. Sagovornici iz ova 4 grada su izrazili bojazan da li će primena vaspitnih naloga biti nastavljena nakon završetka projekta.

Vaspitni nalozi se, prema iskazima sagovornika najčešće primenjuju zbog krivičnih dela koja su izvršili maloletnici i to: krivičnih dela protiv imovine (sitne krađe, krađe, krađe u pokušaju, uništenje tuđe stvari ili oštećenje tuđe imovine), protiv života i tela (lake i teške telesne povrede), protiv bezbednosti javnog saobraćaja (ugrožavanje javnog saobraćaja), uznemiravanje preko Fejsbuka, falsifikovanje autobuskih karata itd.

²² Podaci su prikupljeni za period 01. januar – 31. septembar 2014.

Posebne obaveze

Tabela 12. Broj maloletnika u 10 gradova sa izrečenim posebnim obavezama i vrste – podaci CSR

Vrsta posebne obaveze	2011	2012	2013	2014 ²³
Da se izвини oštećenom	37	20	9	1
Da u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao	41	11	2	1
Da redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla	60	100	37	36
Da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima	47	74	22	4
Da se, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja	66	91	97	59
Da se uključi u određene sportske aktivnosti	3	8	3	2
Da se podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga	14	20	11	3
Da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovaštu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama	1	0	0	7
Da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje	12	14	2	1
Da ne može da napusti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva	0	0	0	0
Ukupan broj maloletnika	281	338	183	129

VS najčešće izriču sledeće posebne obaveze: da se maloletnik, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija, ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja (5.); da maloletnik redovno pohađa školu (3.); da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima (4.).

Tabela 13 Broj maloletnika sa izrečenim PO zbirno po gradovima – podaci CSR

RB	CSR posebne obaveze zbirno	2011	2012	2013	2014 ²⁴	Ukupno
1	Beograd	101	149	18	/	268
2	Novi Sad	54	58	46	39	197
3	Pančevo	29	45	26	26	126
4	Subotica	25	39	47	15	126
5	Kragujevac	31	25	13	20	89
6	Užice	29	10	23	14	76
7	Kruševac	10	3	2	7	22
8	Niš	0	5	4	5	14
9	Kraljevo	2	4	4	3	13
10	Novi Pazar	0	0	0	0	0
	Ukupan broj maloletnika	281	338	183	129	931

²³ Podaci su prikupljeni za period 1. januar – 31. septembar 2014., bez podataka za Beograd.

²⁴ Ibid.

Kod primene posebnih obaveza društveno korisnog rada, u Nišu, Novom Sadu, Subotici i Užicu, primenjuje se i još neki tretman maloletnika, poput savetovanja, motivacije za budućnost i sl. U Pančevu je praksa da samo ako je u pitanju posebna obaveza redovnog pohađanja škole ili podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga, postoji i obaveza dolaska na razgovor/savetovanje.

Prema navodima sagovornika postojeći način evidentiranja ne obezbeđuje validne podatke o maloletnicima i preduzetim merama ni u pravosuđu ni u CSR. Jedan od problema vezan je za činjenicu da se osnovna (dnevna) statistika CSR-a vodi prema tri uzrasne grupe: deca, odrasli i stari, dok su formati za izveštavanje o radu na godišnjem nivou bazirani na 4 uzrasne grupe korisnika i to: deca, mladi, odrasli i stari.

Sagovornici su takođe izneli utisak da se ponekad ni sami stručnjaci ne snalaze sa obrascima koje popunjavaju, i ilustrovali su to sledećim primerom: u obrascu za izveštavanje za 2012. godinu, stajala je obaveza da se evidentira broj izrečenih vaspitnih naloga i broj izrečenih posebnih obaveza ali ne i broj maloletnika. Promene koje su napravljene u obrascu za izveštavanje u 2013. godini, i dalje ne traže da se evidentira broj maloletnika već 15 drugih indikatora za maloletnike u riziku i sukobu sa zakonom, počev od broja datih mišljenja o izboru i primeni vaspitnih naloga, preko broja podnetih izveštaja o ispunjenju vaspitnih naloga, broja prisustvovanja ročištu, broja izveštaja javnom tužiocu i sudu do broja novoidentifikovanih maloletnika sa problemima u ponašanju.

Efekti primene vaspitnih naloga/posebnih obaveza

-
- *Ne postoje jedinstveni instrumenti za praćenje efekata primene vaspitnih naloga*
 - *Prema utiscima sagovornika efekti su pozitivni i preporuka je da ove mere treba znatno češće primenjivati*
-

Jedini instrument za praćenje efekata primene vaspitnih naloga je onaj koji je sačinjen i koristi se u okviru projekta pilotiranja vaspitnih naloga u 4 grada, dok ostalih 6 CSR-a²⁵ nema razvijene instrumente.

Evaluacioni listovi (popunjavali su ih svi akteri u procesu) su popunjeni i rezultati će biti prikazani u studiji efekata primene koju rade profesori Univerziteta u Beogradu. Sagovornici iz ta četiri CSR-a su vrlo ubedljivo iznosili lične utiske o efektima, gde su naglašavali da su oni pozitivni, da su pozitivne promene kod maloletnika primetne, deca odgovornije pristupaju školskim obavezama, kvalitetnije koriste slobodno vreme, nema ili je neznatan broj recidiva. Sagovornici iz ostalih CSR su takođe navodili da su efekti uglavnom pozitivni, iako oni nemaju zvanične dokaze za to, izuzev što znaju da je jako malo recidiva.

U razgovorima je bilo i različitih viđenja oko efekata primene vaspitnih naloga u odnosu na efekte primene posebnih obaveza.

²⁵ Kruševac, Kraljevo, Novi Pazar, Pančevo, Subotica, Užice.

„Vaspitni nalog je nešto čime se brzo deluje i onda to može da utiče na promenu kod mladog čoveka dok kada su u pitanju posebne obaveze negde proces traje toliko dugo da se na kraju gubi smisao, jer maloletnik više i ne zna zašto je dobio meru koju je dobio.” (Novi Sad)

„Bolje efekte daju posebne obaveze, nego vaspitni nalozi jer je nakon primene posebnih obaveza mnogo manji broj recidiva.” (Kruševac)

„Posebne obaveze imaju jači efekat, a naročito uključivanje u rad humanitarnih organizacija, jer je to nešto vrlo konkretno i dobro. Ta deca često nemaju nikakvu radnu naviku, a ovde imaju priliku da je steknu. Drugačije sebe dožive.” (Užice)

Kod razgovora o proceni efekata diverzionih mera, stručnjaci iz CSR-a su dali predlog da se poveća lepeza vrsta vaspitnih naloga koji će se primenjivati kod maloletnika kao i da bi ukor trebalo potpuno izbaciti jer on nema nikakvog efekta (Užice).

U Užicu su istakli i da ponekad kod posebne obaveze uključivanja maloletnika u redovno školovanje, CSR ima veliki problem jer škola neće da ga primi nazad, ako ga je već jednom isključila iz škole, a nema druge škole istog profila u mestu.

Izdvajamo **pozitivna iskustva stručnjaka iz CSR u 5 gradova** (Beograd, Niš, Novi Sad, Subotica i Užice), **gde je kod maloletnika kod kojih je primenjivana posebna obaveza uključivanja u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, rađeno i savetovanje**, motivacija za budućnost, u slučajevima gde su maloletnici to prihvatili. Stoga, stručnjaci preporučuju da u znatno većoj meri treba raditi savetodavno sa maloletnicima prema kojima se primenjuje pomenuta posebna obaveza.

Prema saznanjima sagovornika, utisci maloletnika i njihovih roditelja/staratelja, u vezi sa izborom i načinom realizacije diverzione mere su pozitivni:

„Roditelji kompletnije gledaju na ponašanje deteta i oni primećuju da je njihovo dete malo drugačije...” (Kragujevac)

„Roditeljima znači što mogu da se uključe u izbor vaspitnog naloga, jer oni najbolje prepoznaju afinitete svoje dece. Shvataju da im se kroz primenu vaspitnih naloga pruža druga šansa i da je tu fokus na prevenciji...” (Novi Sad)

„Roditelji posebno dobro prihvataju kada deca treba nešto konkretno da rade, a i sami maloletnici, jer osećaju da se u njihov život unosi red i disciplina.” (Novi Pazar)

Svi sagovornici su bili jednoglasni oko toga da nemaju nikakvu obavezu da prate ponašanje maloletnika nakon realizovane diverzione mere, izuzev ako kod njega ne postoji potreba za nekom drugom uslugom od strane CSR-a ili ako se on ponovo ne javi kao recidiv.

Ne postoji posebna baza u CSR recidiva maloletnika, pa je recidivizam teško i pratiti, posebno ne u slučajevima kada maloletnici napune 18 godina. O recidivizmu maloletnika stručnjaci iz CSR-a najčešće saznaju od tužilaca, odnosno sudija, kada im ponovo pošalju zahtev za procenu istog maloletnika kod kojih je ranije mera realizovana. U praksi, rukovodioci službe u CSR-u uglavnom predmet dodeljuju istom voditelju slučaja koji ga je i prvobitno vodio.

Ovo znači da ne postoje precizni pokazatelji u CSR o recidivizmu maloletnika kod kojih su primenjene ove mere. Prema ličnim iskustvima sagovornika, kod primene vaspitnih naloga

izuzetno retko se pojavi recidivizam, za razliku od posebnih obaveza, gde se nešto češće pojavljuje. Ipak, kako stručnjaci iz Užica navode, ako je izrečena vaspitna mera pojačanog nadzora, u tim slučajevima se češće javljaju recidivi, nego kod posebnih obaveza.

Sagovornici iz svih CSR-a su saglasni da diverzione mere treba primenjivati u znatno većoj meri prema maloletnicima koji su u sukobu sa zakonom. Evo nekih od iskaza sagovornika:

„Apsolutno zastupamo stav da vaspitne naloge treba češće primenjivati jer se primena događa odmah – „Gvožđe se kuje dok je vruće“. Ako se uđe u proces, isti traje i do godinu dana i onda mera koja se izrekne maloletniku nakon godinu dana ima znatno manju svrhu.” (Beograd)

„Iskustva nas uveravaju da ih treba češće primenjivati, jer je smanjen broj recidiva, ne stigmatizuju se deca, jeftinije je i efikasnije, ostavlja bolje efekte u samoj porodici, skraćuje se sudski postupak koji košta i deca istinski shvate značaj jer su uključena u ceo proces.” (Niš)

„Da, u većoj meri ih treba primenjivati, zato što se traži maloletnikovo lično angažovanje i lična odgovornost, on mora nešto da uradi da bi išao dalje. Kroz vaspitni nalog mu se pokazuje da i društvo na njega misli, za vreme dok traje primena vaspitnih naloga, maloletnik ima i podršku i praćenje stručno kroz tih 6 meseci...” (Kragujevac)

Preporuke

Preporuke sagovornika iz CSR u vezi sa njihovom ulogom u ZM odnosile su se prvenstveno na potrebu unapređenja regulatornih mehanizama. Oni preporučuju da se skrate rokovi u procesuiranju koje često traje predugo od momenta kada maloletnik počinu krivično delo (i po godinu dana). Takođe, sud treba da se zaduži da reaguje odmah po prijemu izveštaja od CSR-a, a ne da to traje predugo, pa deca često i zaborave da su učinila krivično delo.

Naglašavaju i da u samom ZM nije jasno regulisana uloga CSR-a kod izbora i primene vaspitnog naloga. U članu 8. je definisano da se izbor i primenjivanje vaspitnog naloga vrši u saradnji sa maloletnikom, roditeljem/starateljem/usvojioцем i organom starateljstva, ali nije jasno precizirano ko vrši izbor, ko uspostavlja kontakt i ugovara saradnju sa organizacijama/ustanovama za realizaciju vaspitnog naloga. **Potrebno je preciznije definisati ključne uloge i odgovornosti kod izbora i primene vaspitnih naloga u predstojećim izmenama i dopunama ZM ili u podzakonskom aktu, koji treba da bude donet.**

Sagovornici navode da je „CSR-u data prazna puška” i pojašnjavaju da oni rade „pomoću štapa i kanapa” i često ne znaju kako da realizuju neku meru. Smatraju da je velika odgovornost na CSR, a ljudski resursi kojima oni raspolažu nedovoljni i organizacija rada u CSR neadekvatna. U Novom Sadu su mišljenja da organizaciju realizacije vaspitnih naloga ne treba da vrši CSR, niti on treba da potpisuje protokole o saradnji sa organizacijama, već protokoli treba da budu tripartitni, gde će uloga CSR-a biti samo da motiviše i zainteresuje organizacije.

Sagovornici su istakli da **još uvek ne postoji podzakonski akt – Pravilnik o primeni vaspitnih naloga**, iako se ZM primenjuje skoro 9 godina, **te otuda potreba njegovog hitnog donošenja odmah nakon predstojećih izmena i dopuna ZM ili donošenja novog ZM.**

U Užicu sagovornici smatraju da sednica veća treba da ima određenu formu – da na njoj svi akteri iznesu i obrazlože svoj stav (sudija, tužilac, branilac i stručnjak CSR), kao i da maloletnici obavezno prisustvuju sednici veća, što sada nije slučaj.

Takođe, stručnjaci preporučuju da se reguliše pitanje finansiranja primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza, koje obuhvata i pitanja bezbednosti maloletnika. Mišljenja su da ova pitanja treba rešiti na nacionalnom nivou.

Predlog je i da se prvi vaspitni nalog „Poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela” redefiniše, na način da se ovaj vaspitni nalog primenjuje samo maloletnik svojim radom ili svojim sredstvima može da nadoknadi štetu, a ako ne može, da se pored ovog vaspitnog naloga primeni još neki drugi. Ovo iz razloga jer maloletnici kod nas uglavnom ne rade i ne zarađuju, a kada im roditelji plate štetu, oni zapravo ne osećaju nikakvu posledicu niti snose odgovornost za svoj postupak.

Predlog je i da se vaspitni nalog: „Podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga” preformuliše na način da glasi: „Podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i lečenju od zloupotrebe izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga”. Takođe i da se uvede vaspitni nalog za odgovarajuće ispitivanje i lečenje od drugih oblika zavisnosti, kao što su kockanje i zloupotreba interneta, itd.

Stručnjaci iz CSR predlažu i **uvođenje neke vrste obaveze savetovanja maloletnika ili u nekim slučajevima lečenja u ustanovi kada se utvrdi da za to postoji potreba** (navode da kada su odrasli u pitanju, postoji obaveza psihijatrijskog lečenja dok kod maloletnika toga nema). Naglašavaju da nekada u o praksi imaju maloletnika kod kojeg prestup nije nastao kao rezultat vaspitne zapuštenosti već problema u mentalnom sazrevanju.

Predlog je i da se posebna obaveza redovnog pohađanja škole ili neizostajanja sa posla izmesti iz praćenja i izveštavanja od strane CSR-a, već da se reguliše na način da škola, odnosno psihološka služba ili radna organizacija, direktno šalje izveštaj sudu (predlog stručnjaka iz CSR Subotica).

Preporuka je da **se u svakom nadležnom ministarstvu odredi stručnjak koji bi se dodatno specijalizovao za problematiku, da bi bio dostupan stručnjacima sa lokala za konsultacije.**

Obrazac procene koja se radi u CSR-u po mišljenju sagovornika iz Beograda je univerzalan i nema nikakvih specifičnosti. „*Otuda su svi izveštaji slični, nema u njima ničeg ličnog. Uputstva koja idu uz obrazac procene uopštavaju izveštaj. Izveštaji su bili mnogo kvalitetniji kada se radilo po timovima*”.

Na pitanje sagovornicima da preporuče i neke izmene koje bi poboljšale ulogu voditelja slučaja u postupanju sa maloletnicima kojima su izrečene diverzione mere, dobijeni su predlozi koji se svode na sledeće:

- **Da se u CSR-u okviru Službe za decu i mlade formiraju timovi u skladu sa problematikom i da u tim timovima rade stručnjaci različitih profila koji su posebno edukovani i imaju afinitet za datu problematiku;**
- **Da se specijalizuju voditelji slučaja koji će raditi samo vaspitne naloge i posebne obaveze;**

- **Da se radi na pojednostavljivanju procedura i smanji administriranje mera** („u sadašnjoj praksi administriranje uguši suštinu posla”);
- **Neophodno je da se organizuju redovne dodatne specijalizovane edukacije za voditelje slučaja koji rade na ovoj problematici, kao i zajedničke edukacije sa drugima akterima** (tužiocima, sudijama i realizatorima), odnosno predstavnicima organizacija gde se sprovode mere;
- **Neophodno je organizovati i realizovati kontinuirane programe prevencije nasilja kod dece i rizika od sukoba sa zakonom u lokalnim zajednicama** (obrazovne ustanove, porodice).

Izveštaj sa sastanaka u organizacijama civilnog društva i ustanovama koje učestvuju u pilotiranju vaspitnih naloga

- *Postoje resursi u lokalnim zajednicama za primenu diverzionih mera kod maloletnika*
- *Postoje nedovoljno iskorišćeni resursi u lokalnim zajednicama za dalje unapređenje primene vaspitnog naloga uključivanja u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i medijacije*

Razgovori su obavljani sa 13 predstavnika iz 6 različitih organizacija/pružalaca usluga realizacije vaspitnih naloga iz 3 grada u kojima se isti pilotiraju (Beograd, Novi Sad i Kragujevac). U razgovore su bili uključeni predstavnici 2 OCD iz Beograda (Međunarodna mreža pomoći – IAN i Centar za socijalno preventivne aktivnosti – GRiG), Gradsko saobraćajno preduzeće Novi Sad, Centar za razvoj usluga socijalne zaštite „Knežinja Ljubica” Kragujevac, Spomen park „Kragujevački oktobar” i Crveni krst Kragujevac.

Razgovarali smo i sa 3 maloletnika prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi.

U ovih 6 organizacija u 2014. godini vaspitni nalozi su primenjeni za 38 maloletnika od kojih najviše u GSP Novi Sad 18 maloletnika, IAN-u 12, GRiG-u 5 i u ostala 3 po jedan maloletnik. Kod 32 maloletnika primenjen je 3. vaspitni nalog „Uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja”, kod preostalih 6 maloletnika primenjen je 5. vaspitni nalog „Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu”.

U strukturi maloletnika upućenih u OCD i javne ustanove dominiraju stariji maloletnici (31), uglavnom muškog pola (34) i najviše onih koji su učenici srednjih škola (34).

Maloletnici, prema iskazima sagovornika, dolaze iz porodica različitog socijalnog, materijalnog i obrazovnog statusa. Ima ih koji dolaze iz potpunih porodica, a ima i slučajeva gde su roditelji razvedeni. Ne postoji neka posebna porodična specifičnost koja ih izdvaja.

Razgovarali smo sa predstavnicima organizacija u vezi njihovih obuka da li su ih imali, i kakve obuke o primeni vaspitnih naloga, praćenju, proceni ponašanja maloletnika za vreme primene istih, vođenju evidencije i sl. Odgovori su uglavnom bili istovetni. **Svi sagovornici, obzirom da učestvuju u projektu pilotiranja vaspitnih naloga, su imali jednodnevne info sesije/obuke.** Te info sesije su realizovali centri za socijalni rad iz njihovih gradova, izuzev u Beogradu, gde je u informisanju/obuci drugih učestvovao i IAN u svojstvu zvaničnog partnera GCSR Beograd na Projektu.

Pored ovih zajedničkih info sesija, **predstavnici dve OCD iz Beograda (IAN i GRiG) su imali i druge specijalizovane obuke:** predstavnici GRiG-a na temu „Osnivanje i vođenje grupe za (samo)podršku mladima u riziku – klub za mlade po modelu GRiG” – internu obuku po

akreditovanom programu od strane Ljubiše Jovanovića; predstavnici IAN-a na temu „Rad sa decom sa problemima u ponašanju“, realizovanu od strane stručnjaka GCSR Beograd (Mikaina Stevanović i Snježana Jović). Inače, oni su, u svojstvu predstavnika pružaoca usluga, bili u Radnoj grupi RZSZ za izradu predloga standarda primene vaspitnih naloga.

Tokom tih jednodnevnih info sesija/obuka, prema iskazima sagovornika, oni su praktično razgovarali o međusobnim obavezama i odgovornostima, o tome koje maloletnike će centri upućivati, koje poslove im treba davati da rade, na koje aspekte ličnosti maloletnika treba da obrate pažnju, zatim o pravljenju plana tretmana i učešću predstavnika pružalaca usluga u tome, šta treba da sadrži izveštaj itd. Pisane materijale (smernice, priručnike) nisu dobili.

Sagovornici iz GRIG-a su naveli da su još od ranije razvili interne procedure evidencije, načina čuvanja podataka, plana rada sa maloletnikom (individualni, grupni) i dr. Sada su u postupku pripreme dokumentacije za licenciranje svog „Kluba za mlade po modelu GRiG“.

Predstavnici IAN-a su naveli da su, kada su bili u postupku licenciranja Dnevnog boravka za decu sa problemima u ponašanju, razvili set procedura koje su primenljive i za primenu vaspitnog naloga. Smernice i procedure koje oni koriste su:

- opis aktivnosti Dnevnog centra
- korisnička grupa u okviru koje su i deca kod koje se primenjuje vaspitni nalozi i posebne obaveze
- zaštita podataka o ličnosti maloletnika
- zaštita maloletnika od diskriminacije
- procedure prijema korisnika
- planiranje usluge u okviru koje je i vaspitni nalog i posebna obaveza
- početna procena, individualni plan, ponovni pregled
- evalutivni upitnik da li je usluga ostvarila cilj
- procedure u vezi sa pritužbom korisnika
- način formiranja cene usluge
- plan obuke zaposlenih
- lista čekanja

Svi sagovornici su naveli da bi im dodatne obuke bile korisne, kao i međusobna razmena informacija i sa drugim pružaocima usluga.

Predstavnici GRiG-a su specifikovali i temu potrebne obuke: „*Sistemske pristup u radu sa porodicom*“, kao i da bi im bila korisna razmena praksi i iskustava drugih pružalaca usluga i viđenje predstavnika pravosuđa o tretmanu maloletnika za vreme realizovanja diverzionih mera.

Predstavnici IAN-a su naveli da bi im značila obuka iz medijacije, kao i obuka na temu: „*Podrška u tretmanu korisnika psihoaktivnih sredstava*“.

Predstavnici IAN-a su naveli da su oni bili angažovani od ranije od strane CSR-a da realizuju vaspitnu meru pojačan nadzor u drugoj porodici i na osnovu tih iskustava učestvuju u pisanju smernica za priručnik za hranitelje. Takođe, naveli su i da im CSR upućuje i maloletnike sa izrečenim posebnim obavezama: „*Da se, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija*“.

ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja”; ili „Da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje”.

Na pitanje o postupcima u vezi sa načinima primene vaspitnih naloga samo su sagovornici iz dve OCD naveli da se oslanjaju na procedure i standarde koje su dobili od strane GCSR-a Beograd, a imaju i svoje interne postupke. Dodatno, IAN u projektu pilotiranja ima i ulogu posrednika između GCSR-a i drugih ustanova/organizacija u kojima se realizuju vaspitni nalozi.

Sagovornici iz ostalih organizacija su naveli da nemaju pisane procedure i standarde koji se odnose posebno na maloletna lica ali su svi naglasili da učestvuju u kreiranju plana tretmana, da pišu izveštaje o primenjenom vaspitnom nalogu i iste šalju CSR-u, da u međuvremenu po potrebi imaju kontakte sa voditeljem slučaja sa kojim se dogovaraju „u hodu” o eventualnim problemima ili nedoumicama. Od internih procedura koriste one koje se odnose na bezbednost i zaštitu na radu u njihovim organizacijama.

Sve organizacije imaju sklopljene sporazume/protokole o saradnji sa CSR iz svog grada/opštine, odnosno GCSR-om u Beogradu.

Kada je u pitanju izveštavanje ustanova/organizacija u kojima se primenjuju vaspitni nalozi prema maloletnicima ne postoji standardizovani format izveštavanja prema CSR-u već iste pišu u slobodnoj formi, a na osnovu usmenih dogovora sa voditeljem slučaja. Neke od organizacija šalju mesečne, neke na dva tri meseca, a neke samo završni izveštaj. Izuzetno šalju vanredne izveštaje ako za to ima potrebe. Sve zavisi od dužine trajanja primene vaspitnih naloga (od 2 do 6 meseci).

Izuzetak je u Beogradu gde organizacije Crvenog krsta ne pišu izveštaje već u njihovo ime to čini IAN koji zapravo ima mentorsku ulogu u odnosu na ove organizacije.

Pitanja bezbednosti maloletnika su regulisana na tri načina. Prvo, prilikom pravljenja plana tretmana vodi se računa o individualnim osobinama svakog maloletnika i prema njima im se i daju odgovarajući poslovi. Drugo, kada maloletnici dođu u javnu ustanovu koja ima svoje interne procedure bezbednosti i zaštite na radu oni budu upoznati sa njima i dobiju odgovarajuću opremu. Treće, u 4 grada gde se pilotiraju kroz projekat vaspitni nalozi svi maloletnici su osigurani za vreme primene vaspitnih naloga kod odgovarajućeg osiguravajućeg društva izuzev onih kod kojih se primenjuje 5. vaspitni nalog.

Predstavnici javnih ustanova i organizacija Crvenog krsta smatraju da su **efekti primene vaspitnih naloga uglavnom pozitivni**: „*iako maloletnici ponekad radni angažman prihvataju kao teret*”. Predstavnici OCD su mišljenja da ova mera doprinosi jačanju poverenja prema porodici i prema drugim osobama, a maloletnici, istovremeno, uče kako da se nose sa konfliktima. Oni dobijaju drugačiju perspektivu, ono što jeste dobro je proces i postoji „eho” onoga sto radi. Deca i mladi prepoznaju „*da mera nije administrativni proces već da je više fokusirana na podršku mladima*”. Ovo su procene efekata koje su pretpostavka sagovornika, jer još uvek nije završena evaluacija efekata.

Sagovornici su naveli da su dobili liste za evaluaciju efekata vaspitnih naloga od strane CSR, odnosno RZSZ. U GRiG-u dodatno rade i usmenu evaluaciju o zadovoljstvu korisnika jer, kako navode: „*pokazalo se da pisana evaluacija, kod maloletnika, stvara otpor jer podseća na testiranje*”.

Po saznanjima naših sagovornika, **utisci samih maloletnika, odnosno njihovih roditelja ili staraoca, su pozitivni**. Ovo tim pre što se mera uvek realizuje u skladu sa drugim dnevnim

obavezama maloletnika (vođenje računa o pohađanju škole i školskim obavezama) i da se vremenska dinamika usklađuje sa predlozima maloletnika, odnosno njihovih roditelja. Kako kažu sagovornici: „*iako dođu sa određenim otporom i predrasudama vrlo brzo se prilagode, jer su i sami učestvovali u izboru vaspitnog naloga*“; ili: „*maloletnici na početku ne primaju obaveze obručke, ali nakon nekog vremena se prilagode i bude im zanimljivo.*“

Sagovornici su, bez izuzetka, mišljenja da je potrebno u većoj meri realizovati vaspitne naloge, jer je u pitanju više program prevencije, a i zbog toga što se prema mnogim maloletnicima formira odnos prema radu, stvaraju se radne navike i odnos odgovornosti prema starijima.

Predstavnici OCD su razmišljanja da bi možda vaspitne naloge trebalo primenivati i kod dece koja su mlađa od 14 godina, jer se radi o preventivnoj aktivnosti, a ne o sankciji i stigmatizaciji. Takođe, mišljenja su da u nekim slučajevim treba predvideti i obaveznost uključivanja i roditelja, a ne samo maloletnika.

Skoro svi sagovornici navode da su zadovoljni saradnjom sa CSR.

Nakon završetka primene vaspitnog naloga, ne postoji formalna obaveza da organizacija/ustanova prati maloletnika, pa oni i ne znaju da li se i u kojoj meri ima recidivizma.

Predstavnici OCD smatraju da **u narednom periodu u mnogo većoj meri treba koristiti resurse OCD koje se bave pružanjem usluga deci sa problemima u ponašanju i u sukobu sa zakonom**, jer: „*one mogu da budu pouzdan realizator vaspitnih naloga i posebnih obaveza*“.

Njihova preporuka je i da: „**tužilaštvo treba da primenjuje svih pet vrsta vaspitnih naloga**, jer se u tim slučajevima dobija na brzini postupka i izbegava se ulazak maloletnika u sudsku proceduru“.

Predlog OCD-a je i da **treba pojednostaviti proces licenciranja OCD-a kao pružalaca usluga i fokusirati ga na programske, a ne strukturne standarde**.

Takođe, predložili su da se na kraju projektnog ciklusa pilotiranja vaspitnih naloga, iskustva prezentuju pred akterima iz pravosuđa, socijalne zaštite i drugih OCD-a.

Iz razgovora sa maloletnicima

→ ***Maloletnici su izuzetno zadovoljni tretmanom koji imaju za vreme primene vaspitne naloge i smatraju da ova mera može doprineti „stabilizaciji“ njihove ličnosti.***

Obavljen je razgovor sa 3 maloletnika (2 muškog i 1 ženskog pola) starosti 17 godina koji su uključeni u izvršenje vaspitnih naloga u organizacijama IAN i GRIG. Razgovori su obavljeni uz saglasnost maloletnika i osoba ovlašćenih za rad sa njima u organizacijama IAN i GRIG.

Prema jednom od maloletnika se primenjuje vaspitni nalog „*uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja*“, a prema dvoje maloletnika „*uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu*“.

Tokom razgovora, koji je vođen u slobodnoj formi, ali po unapred pripremljenim smernicama, jedan maloletnik je izneo da vaspitni nalog shvata kao moranje i obavezu koju želi samo što pre da završi. Izneo je da je razumeo značenje vaspitnog naloga ali da je njemu bilo svejedno, jer mu je navažnije da ne ulazi u sudsku proceduru i da mu se „ne otvara dosije”.

Kada je govorio o očekivanjima izneo je da su njegovi utisci i bolji nego što je mislio da će biti. Obaveze koje ima u organizaciji odgovaraju njegovim interesovanjima (rad sa računarima) te nema problem da se uključi. Kroz vaspitni nalog asistira treneru koji drži obuke rada na računaru za penzionere. Takođe, istakao je da mu prija rad jer je „atmosfera opuštena i korektna”.

Na pitanje šta misli da li je ovo dobar način rada i da li primena vaspitnog naloga može biti od koristi mladim ljudima koji naiđu na probleme i izazove slične njegovim izneo je da misli da je ovo što se radi dobro jer na prvom mestu ne ulaze u sudsku proceduru, a potom mogu i da nauče neke korisne stvari.

I druga dva maloletnika sa kojima su vođeni razgovori su rekli da su bili upoznati sa vrstama vaspitnog naloga koji im mogu biti izrečeni ali da ipak nisu najbolje razumeli šta je to što mogu očekivati pa su tako zamišljali da će to biti rad u velikoj grupi gde će oni morati da govore i mimo svoje volje i da iznose intimne delove svog života pred drugim ljudima. Oboje iznose da im je laknulo kada su shvatili da to ne moraju da rade.

Takođe, oboje su naveli da im prija način rada kao i vaspitni nalog koji su dobili jer ne samo da će „odraditi kaznu” već će i oni sami dobiti podršku da „normalizuju svoj život”. Maloletnica je rekla i da joj znači što dobija novu priliku, da je već popravila svoje ocene (sada je odličan đak) i da namerava da upiše fakultet te da je ovo dobar način da sve što se dogodilo ostavi iza sebe. Takođe su stava da u ovu vrstu rada treba uključiti sve one koji to žele bez obzira da li su u sukobu sa zakonom ili ne jer im ovakav rad može pomoći da prevaziđu neke svoje svakodnevne probleme i „frustracije”. Pored toga, naveli su da je možda dobro u nekim slučajevima uključiti i roditelje, jer podrška u grupi im neće puno značiti ako na isto ili približno isto razumevanje ne naiđu i kod kuće. Naveli su da im grupni rad prija i da je atmosfera u grupi dobra te tako sada imaju i daleko veća očekivanja nego što su imali u početku.

Konačno, mladi su istakli da ova vrsta rada sa mladima može biti korisna ali da je poželjno mladim ljudima bolje pojasniti šta je to što mogu da očekuju. Predlog koji je iznela maloletnica je bio da bi bilo dobro da ukoliko postoji mogućnost pre nego im se odredi koji vaspitni nalog će dobiti, da prvo odu u organizacije koje realizuju vaspitni nalog kako bi se upoznali sa tim šta se tamo radi pa da se tek nakon toga donese konačna odluka.

U cilju zaštite podataka maloletnici se nisu izjašnjavali o svojim personalnim podacima (ime i prezime, adresa, telefon i sl.) već su samo izneli svoje godine starosti, kao ni o vrsti dela zbog kog im je izrečen vaspitni nalog.

Opšti zaključci

Analiza napretka primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza u sistemu maloletničkog pravosuđa u Srbiji rađena je u okviru programa „Unapređenje dostupnosti pravde u Srbiji“, koji sprovodi IMG u periodu 2011-2014. Cilj ove studije je bio da se utvrdi do koje mere je primena ovih mera unapređena tokom sprovođenja projekta i nakon sprovođenja procesa pilotiranja vaspitnih naloga.

Prikupljeni su i analizirani podaci i informacije o primeni vaspitnih naloga i posebnih obaveza u Srbiji za period 2011-2013. i to u 10 gradova u kojima je rađena početna analiza 2011. godine, za period 2011. – 1. oktobar 2014. godine. Prikupljeni podaci su upoređeni sa podacima prikazanim u početnoj studiji: „Analiza praksi primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza u Srbiji“, koja je urađena u maju 2011. godine, na početku projekta. Poseban fokus bio je na analizi ljudskih resursa, procedurama implementacije, profilom maloletnika i efektima sprovedenih mera.

U prikupljanju i analizi podataka, korišćena je ista metodologija kao i u počenoj studiji: Desk analiza o realizaciji vaspitnih naloga i posebnih obaveza u Srbiji za period od 2011-2013. godine; obavljeni intervjui sa stručnjacima iz sistema pravosuđa, socijalne zaštite, iz organizacija pružalaca usluga u kojima se sprovode diverzione mere i sa maloletnicima prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi. Osnova za intervjue su bila revidirana pitanja iz struktuiranih upitnika pripremljenih za početnu analizu 2011. godine. Intervjuisali smo 90 stručnjaka iz 10 VS i VJT, 10 CSR, 6 organizacija pružalaca usluga realizacije vaspitnih naloga i 3 maloletnika prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi.

Na osnovu analize mogu se izvesti sledeći opšti zaključci:

U odnosu na početnu analizu, **došlo je do izmena i značajnog poboljšanja u načinu evidentiranja i prikupljanja podataka** o primeni vaspitnih naloga, posebno u pravosudnom sistemu, ali su evidencije i dalje međusobno neusaglašene. U pravosuđu se evidentira broj maloletnika sa primenjenim vaspitnim nalogom, kao i vrstama vaspitnih naloga, a u sektoru socijalne zaštite broj i vrste vaspitnih naloga. Otuda **ostaje potreba za stvaranjem međusektorski usaglašene baze podataka**, kako na nivou mehanizama za prikupljanje podataka, tako i na nivou izveštavanja nacionalnim institucijama, nadležnim za odgovarajući sektor, RZS za sektor pravosuđa, a RZSZ za sektor socijalne zaštite.

Prema podacima oba sektora **evidentno je povećan broj maloletnika prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi**. U odnosu na krivične prijave, u početnoj analizi, konstatovano je da se vaspitni nalozi primenjuju prema 1,69%, a u 2013. godini prema 5,33% maloletnika. U 2014. godini, **vaspitni nalozi se pilotiraju u 4 grada** i ako se podaci za ovu godinu uporede samo u ta 4 grada, sa onima iz početne analize, **uočljiv je veliki napredak**. U Nišu i Kragujevcu, 2008. godine nije primenjen ni jedan vaspitni nalog, u Novom Sadu 7 i u Beogradu 11, da bi u 2014. bilo primenjeno 38 u Nišu, 36 u Kragujevcu, 24 u Novom Sadu, a 22 u Beogradu.

Takođe, zaključujemo da je **primena vaspitne mere posebne obaveze prihvaćena u sudskoj praksi u većoj meri u odnosu na posmatrani period iz početne analize**, kada se ova mera izricala prema 11,62% (2008.), a u 2013. godini 21,34% od ukupno osuđenih maloletnih lica.

Izdvajamo pozitivna iskustva stručnjaka iz socijalne zaštite u 5 gradova (Beograd, Niš, Novi Sad, Subotica i Užice), gde je kod maloletnika kod kojih je primenjivana posebna obaveza: „Da

se, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja”, rađeno i savetovanje i motivacija za budućnost u slučajevima gde su oni to prihvatili. Stoga, stručnjaci preporučuju da u znatno većoj meri treba raditi savetodavno sa maloletnicima prema kojima se primenjuje pomenuta posebna obaveza.

Prema dobijenim podacima iz analize, profil maloletnika prema kojima se primenjuju diverzione ukazuje da se one uglavnom primenjuju prema maloletnicima muškog pola, u najvećoj meri onih sa potpunom osnovnom ili nepotpunom srednjom školom i maloletnika koji potiču iz potpunih porodica.

Nije došlo do bitnog napretka u pogledu jačanja profesionalnih kapaciteta stručnjaka za primenu vaspitnih naloga, izricanje i realizaciju posebnih obaveza i za rad sa maloletnicima u sukobu sa zakonom, izuzev u četiri grada u kojima se u 2014. godini pilotiraju vaspitni nalozi.

Organizovane su specijalizovane obuke u 2014. godini za stručnjake iz socijalne zaštite u 4 grada gde se pilotiraju vaspitni nalozi, kao i zajedničke obuke/info sesije za organizacije koje pružaju usluge realizacije vaspitnih naloga u ta 4 grada. Nije bilo specijalizovanih i kontinuiranih obuka na način da u njima istovremeno učestvuju stručnjaci svih ključnih sistema za problematiku maloletničkog pravosuđa na nivou gradova/opština. Izuzetak je grad Novi Sad, gde se svake godine organizuju jednodnevne konferencije za sve aktere iz Južnobačkog okruga, koji rade na problematici dece u sukobu sa zakonom u pravosuđu, socijalnoj zaštiti i policiji.

Predstavnici sektora socijalne zaštite koji rade na ovoj problematici su ukazali na problem nedovoljnog broja stručnjaka u centrima i na neodgovarajuću organizaciju rada, po kojoj svi stručnjaci iz službe za decu i mlade rade paralelno na kompletnoj problematici zaštite dece i mladih.

Predstavnici pravosuđa, osim u Beogradu, gde se bave isključivo maloletničkim predmetima, navode da su često tužioci i sudije preopterećeni i drugim predmetima, te nemaju dovoljno ni vremena, ni materijalnih i tehničkih mogućnosti, da se u punoj meri posvete ovoj problematici.

I završna analiza je pokazala da postoje različita iskustva u procesu primene vaspitnih naloga i izboru i sprovođenju posebnih obaveza. U pet od 10 analiziranih gradova, samo tužioci primenjuju vaspitne naloge, što je napredak, u 3 grada ih primenjuju i tužioci i sudije, a u Subotici i Novom Pazaru vaspitni nalozi se uopšte ne primenjuju kod maloletnika, što nije ni malo ohrabrujuće.

Standardi i procedure u primeni vaspitnih naloga su jasno definisane samo u 4 grada gde se pilotiraju vaspitni nalozi, jer se u njima testira dokument – predlog standarda i procedura za primenu vaspitnih naloga, sačinjen u okviru istog projekta za unapređenje primene vaspitnih naloga 2012. godine. **U preostalih 6 gradova brojni su primeri nejasno definisanih uloga CSR-a, odnosno voditelja slučaja u izboru i primeni vaspitnih naloga i posebnih obaveza.** Ovo posebno važi kada su u pitanju posebne obaveze. U nekim centrima, stručnjaci daju samo svoje mišljenje, u nekima učestvuju u izboru, na način da daju konkretne predloge. Takođe se navodi da nije jasno ko treba da sklapa ugovore sa organizacijama u kojima se realizuju diverzione mere. Sve ovo dovodi do konfuzije u saradnji između stručnjaka iz ključnih sistema, koju dodatno komplikuje činjenica izostanka tripartitnih sporazuma na lokalnom nivou između organa pravosuđa, CSR i organizacijama u kojima se realizuju vaspitni nalozi. Izuzetak je grad Kragujevac gde je takav sporazum sklopljen u okviru Projekta. Otuda, **i dalje stoji neophodnost što hitnije operacionalizacije i standardizacije procedura u postupku primene vaspitnih naloga prema maloletnicima.**

Još uvek ne postoje jedinstveni instrumenti za praćenje efekata primene diverzionih mera, izuzev u 4 grada gde se pilotiraju vaspitni nalozi. **Prema utiscima sagovornika iz socijalne zaštite i pravosuđa, efekti su pozitivni i preporuka je da ove mere treba znatno češće primenjivati.**

Maloletnici sa kojima smo razgovarali **su izuzetno zadovoljni tretmanom koji imaju za vreme primene vaspitnih naloga** i smatraju da ova mera može doprineti „stabilizaciji” njihove ličnosti.

Stručnjaci iz oba sektora su saglasni da pitanje finansiranja primene diverzionih mera nije do kraja definisano. Iako ZM definiše da se primena ovih mera finansira iz budžeta nema konsenzusa između predstavnika sistema pravosuđa i socijalne zaštite oko finansiranja istih. Ovo je jedan od razloga nedovoljne primene ovih mera. U prilog ovome ide i činjenica da je veoma povećana primena vaspitnih naloga u gradovima gde se njihova primena posebno finansira kroz projekat pilotiranja vaspitnih naloga. Ohrabrujući su podaci da u ta četiri grada imaju povećanje stepena primene diverzionih mera, međutim postavlja se pitanje obezbeđenja održivosti ovih pozitivnih promena, kao i da li će dobre prakse biti prenete i u druge sredine. Otuda postoji potreba da se pitanje finansiranja diverzionih mera preciznije definiše u predstojećim izmenama i dopunama ZM.

U tom smislu, smatramo da je neophodno u što kraćem roku izvršiti celovite izmene i dopune ZM koje bi obuhvatile pored ostalog i odredbe o vaspitnim nalogima i posebnim obavezama na način kako je to predloženo u tekstu ove analize u poglavljima 4.6. i 5.5.

/Aneks 1/

Spisak učesnika na svim sastancima

Viši sudovi i Viša javna tužilaštva

RB	Ime i prezime	Funkcija	Grad/opština i datum	Kontakt
1.	Miroljub Vujović	sudija VS	Kraljevo, 20.10.2014.	064/660-39-21
2.	Vesna Radomirović	sudija VS	Kraljevo	063/887-43-21
3.	Dragica Pančić	sudija VS	Kraljevo	062/857-32-06
4.	Irina Radulović	zamenik VJT	Kraljevo	064/613-26-60
5.	Biljana Nikolić	predsednik VS	Kraljevo	063/634-645
6.	Čmiljka Mladenović	sudija VS	Kraljevo	064/8219-455
7.	Dušica Jelić	zamenik VJT	Kruševac, 21.10.2014.	064/832-42-69
8.	Gordana Astković	sudija VS	Kruševac	064/63-90-632
9.	Katarina Bošković	predsednik VS	Kruševac	064/832-42-69
10.	Milena Radivojev	sudija VS	Subotica, 24.10.2014.	064/659-37-55
11.	Biljana Stoparić	sudija VS	Subotica	064/659-37-53
12.	Kolar Orsagtinde	zamenik VJT i rukovodilac ustanove	Subotica	024/558-261 064/832-49-71
13.	Dominka Milić	zamenik VJT	Subotica	064/832-49-78 024/558-261
14.	Milica Novaković	sudija VS	Novi Sad, 24.10.2014.	063/85-75-396
15.	Tatjana Šunjka	sudija VS	Novi Sad	060/079-88-02
16.	Vujičić Mirjana	zamenik VJT	Novi Sad	063/877-85-58
17.	Darko Tadić	predsednik VS	Novi Sad	063/588-116
18.	Zoran Milinković	sudija VS	Užice, 5.11.2014.	031/513-792
19.	Joviša Lazarević	sudija VS	Užice	031/525-395
20.	Jasminka Penezić-Popović	zamenik VJT	Užice	031/512-936
21.	Jonel Murešan	sudija VS	Pančevo, 6.11.2014.	063/620-544
22.	Gavrić Aleksandar	sekretar-savetnik VJT	Pančevo	064/163-25-18
23.	Vera Sofrenović	sudija za maloletnike VS	Beograd, 6.11.2014.	064/220-1858
24.	Vesna Staletović	zamenik VJT	Beograd	063/444-602
25.	Nataša Dubai	zamenik VJT	Beograd	064/832-44-70
26.	Stojanka Alfrević	zamenik VJT	Beograd	064/833-44-68
27.	Mihajlović Gordana	zamenik VJT	Beograd	063/317-368
28.	Dragoljub Zdravković	sudija za maloletnike VS	Beograd	063/651-784
29.	Verica Đukić Mihalčić	sudija za maloletnike VS	Beograd	063/386-995
30.	Grozdana Jovanović	sudija VS	Niš, 7.11.2014.	018/504-289
31.	Mirjana Ilić	zamenik VJT	Niš, 10.11.2014.	018/504-169
32.	Nenad Jovanović,	zamenik VJT	Kragujevac 7.11.2014.	034/352-859
33.	Suzana Grujović	sudija VS	Kragujevac 10.11.2014.	063/77-39-109
34.	Safet Kadrić	sudija VS	Novi Pazar 10.11.2014.	020/313-519
35.	Adnan Bačićanin	tužilački pomoćnik u VJT	Novi Pazar	020/313-983

Centri za socijalni rad

RB	Ime i prezime	Funkcija	Grad/opština i datum	Kontakt
1.	Danijela Ašnel	psiholog, supervizor/ voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Kraljevo, 20.10.2014.	036/331-744
2.	Gordana Balčić	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Kraljevo	063/328-950
3.	Snežana Mandić	voditelj slučaja i supervizor u Službi za zaštitu dece i mladih	Kraljevo	036/321-251
4.	Gordana Stokić Stevanović	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Kraljevo	036/331-744
5.	Danijela Krstić	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih (soc. radnik)	Kruševac, 21.10.2014.	037/425-504
6.	Slađana Todorović	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih (pedagog)	Kruševac	037/425-504
7.	Ćirković Gordana	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih (psiholog)	Kruševac	037/425-504
8.	Dragana Vasić	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih (psiholog)	Kruševac	037/425-504
8.	Tijana Đurđević	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih (psiholog)	Kruševac	037/425-504
9.	Jelica Milosavljević	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih (spec. pedagog)	Kruševac	037/425-504
10.	Vesna Margaretić	rukovodilac Službe za zaštitu dece i mladih	Subotica, 24.10.2014.	065/548-22-10
11.	Dijana Prčić	direktor CSR	Subotica	065/948-22-11
12.	Gabriell Knohl	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Subotica	065/948-22-13
13.	Mirjana Tatić Gorčik	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Subotica	065/9748-22-52
14.	Danijela Majer	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Subotica	065/948-22-23
15.	Vesna Kačar	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Subotica	065/948-22-45
16.	Marina Vojnić	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Subotica	065/948-22-41
17.	Javorko Randelović	pomoćnik direktora CSR	Niš, 30.10.2014.	060/424-8440
18.	Snežana Momčilović	supervizor, koordinator projekta	Niš	060/3760-776
19.	Ljiljana Milojević	rukovodilac Službe za zaštitu dece i mladih	Niš	063/807-39-95
20.	Gorana Ilić	saradnik na projektu, Sigma plus	Niš	063/474-964

RB	Ime i prezime	Funkcija	Grad/opština i datum	Kontakt
21.	Mirjana Sremački	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Novi Sad, 31.10.2014.	021/210-13-59
22.	Andrea Mezei Rokvić	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Novi Sad	021/210-13-59
23.	Jelena Zorić	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Novi Sad	021/210-13-57
24.	Nataša Ilić	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Novi Sad	021/210-13-57
25.	Stana Todorčić	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Novi Sad	063/77-17-096
26.	Radica Birta	supervizor u Službi za zaštitu dece i mladih	Novi Sad	063/408-938
27.	Rade Zdravković	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Novi Sad	021/210-13-47
28.	Vera Mihajlović	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Užice, 05.11.2014.	031/521-455 062/88-27-401
29.	Nada Spasenić	voditelj slučaja i supervizor u Službi za zaštitu dece i mladih	Užice	031/521-481 062/88-27-411
30.	Snežana Đurović	dipl. pravnik	Užice	031/521-489 062/88-27-404
31.	Ljiljana Tucović	rukovodilac Službe za zaštitu dece i mladih	Užice	031/521-488 062/88-27-402
32.	Vesna Petrović	supervizor u Službi za zaštitu dece i mladih	Kragujevac, 06.11.2014.	034/332-627 063/657-343
33.	Marija Radosavljević	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Kragujevac	034/332-627, lok. 122
34.	Biljana Jakovljević	supervizor u Službi za zaštitu dece i mladih	Kragujevac	034/332-627
35.	Milanka Cvetković	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Kragujevac	034/332-627, lok. 150
36.	Mirjana Hadžić	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Kragujevac	034/332-627, lok. 151
37.	Aleksandar Marković	voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Kragujevac	062/341-626
38.	Alzejmin Alihodžić	supervizor-voditelj slučaja u Službi za zaštitu dece i mladih	Novi Pazar, 07.11.2014.	063/82-80-693
39.	Blagojević Rajka	rukovodilac Službe za zaštitu dece i mladih	Pančevo, 10.11.2014.	062/806-1559
40.	Zoran Albijanić	direktor CSR	Pančevo	062/8061-555
41.	Mikaina Stevanović	rukovodilac odeljenja za poslove plana i razvoja – GCSR	Beograd, 10.11.2014.	062/80-13-870
42.	Sanja Ristić-Grujić	Rukovodilac Savetovaništva za brak i porodicu	Beograd	062/80-88-439

Organizacije civilnog društva/javne ustanove – realizatori vaspitnih naloga

RB	Ime i prezime	OCD ili JU/Funkcija	Grad/opština i datum	Kontakt
1.	Ljiljana Marković	IAN/mentor	Beograd, 5.11.2014.	060/300-70-88
2.	Ivan Stojiljković	IAN/menadžer	Beograd	063/264-721
3.	Ljubiša Jovanović	predsednik/supervisor, GRIG	Beograd, 7.11.2014.	062/88-65-110
4.	Ivana Milosavljević- Đukić	koordinator projekta, GRIG	Beograd	063/202-948
5.	Danilo Bojović	voditelj kluba (grupni rad)	Beograd	064/471-86-40
6.	Kosta Gajić	voditelj kluba	Beograd	062/88-600-41
7.	Milica Rakić	asistent projekta, voditelj kluba	Beograd	061/286-64-30
8.	Nataša Stevanović	programski asistent/ administrator	Beograd	064/194-69-35
9.	Vanja Momčilović	Rukovodilac, JKP Gradsko saobraćajno Novi Sad	Novi Sad	064/856-23-16
10.	Ljiljana Stanković	direktorka, Centar za razvoj usluga socijalne zaštite „Kneginja Ljubica”	Kragujevac	065/97-28-311
11.	Marija Obradović	šef opšte službe, Spomen park „Kragujevački oktobar”	Kragujevac	065/921-10-12
12.	Jovan Leković	Crveni krst Kragujevac	Kragujevac	069/30-19-250
13.	Nevenka Bogdanović	sekretar, Crveni krst Kragujevac	Kragujevac	063/63-65-83

Ukupno je održano 23 sastanaka sa 90 učesnika i razgovarano sa 3 maloletnika prema kojima se primenjuju vaspitni nalozi.